

Suggested Citation: Haspolat, E. & Yıldırım, D. (2021), "Ecevit Döneminde CHP Halkçılığı ve Yol Siyaseti: Köylüye Ulaşım Projesi (KUP) Örneği", *Fiscaeconomia*, 5(1), 56-86.

Ecevit Döneminde CHP Halkçılığı ve Yol Siyaseti: Köylüye Ulaşım Projesi (KUP) Örneği

The Populism of the Republican People's Party During the Ecevit Presidency and the Road Politics: The KUP Example

Evren HASPOLAT¹, Deniz YILDIRIM²

Abstract

It's a well-known fact that between the 1960s and the 80s in Turkey, left populist political actors aimed at enlarging their supportive bases as well as organizing a new hegemony through the road construction mobilization projects they started. However, this aspect has not attracted an interest and attention in the scientific literature up to now. It is also known that right wing political actors have been trying to organize consent and hegemony around their "road construction" agenda, especially since the 1980s. Nevertheless, those hegemony projects organized by the left wing populist actors before the 80s which were obviously linked to the "road politics" have been systematically ignored in the political agenda. At this point, the KUP project (rural road construction project) which was launched by the Republican People's Party (CHP) at the end of the 70s in order to reach to the poor rural segments of the society deserves a special focus. Because of these reasons, this article investigates the new historical bloc initiative of Ecevit populism through the lens of KUP project which can be seen as an important component of the discourse that prioritized rural development then.

Article History:

Date submitted:

10.12.2020

Date accepted:

28.12.2020

Jel Codes:

L74, L90, O10

Keywords:

Roads, Hegemony, Historical Bloc, Populism, Development

¹ Doç. Dr.; Ordu Üniversitesi, Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü öğretim üyesi, evrenhaspolat78@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-4999-7457

² Doç. Dr.; Ordu Üniversitesi, Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü öğretim üyesi, yildirimdeniz1979@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2576-3170

Öz

Türkiye’de özellikle 1960 ile 1980 yılları arasında halkçı sol siyasetlerin yol inşası aracılığıyla destekçi tabanlarını genişletmeye, bu projeler etrafında yeni bir hegemonya örgütlemeye yöneldikleri görülmektedir. Bu konu literatürde yeterince yer bulmamıştır. Özellikle 1980 sonrasında sağ siyasal aktörlerin de “yol inşası” etrafında rıza ve hegemonya örgütlemeye giriştikleri bilinmektedir. Buna karşın halkçı siyasetlerin 1980 öncesi “yol siyaseti” olarak adlandırdığımız strateji etrafında örmeye giriştikleri hegemonya projeleri aynı oranda ele alınmamaktadır. Bu noktada, 1970’li yılların sonunda CHP eliyle uygulamaya konan Köylüye Ulaşım Projesi de (KUP) özel bir ilgiyi hak etmektedir. Anılan nedenlerle ilgili çalışma, Ecevit Halkçılığının, kalkınmayı köylüden başlatma söyleminin uzantısı olarak görülebilecek yeni tarihsel blok girişimini KUP özelinde ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yol, Hegemonya, Tarihsel Blok, Halkçılık, Kalkınma

Giriş

Sabahattin Ali 1936’da yayınlanan “Asfalt Yol” adlı hikâyesinde, “yol” gündemini bir köy okuluna öğretmen olarak atanan kişinin gözünden, bir yandan dönemin “Halkçılık” anlayışının bürokratik yapısına ince eleştirisiyle, bir yandan da yukarıdaki bu bürokrasiyle aşağıdaki yoksul köylü kitleleri arasında kalan öğretmen aydınının yaşadığı sıkışmayı gösterecek şekilde anlatır.

Köy öğretmeni, köy yolunun yapılması için mücadele başlatır. Üstlerine, yerel bürokrasiye konuyu ısrarla taşır. Ancak konu sürekli geçitirilir. Etkileyici bir sahnede, kahramanını şöyle konuşturur Sabahattin Ali: “Bazan koşup yolu avuçlarımla düzeltmek, orada hiç olmazsa beş on metrelik bir yeri bir ‘yol’ haline koyarak kendi hisseme düşen vazifeyi yapmış olmak istiyorum (Ali, 1982: 11).”

Bir noktada şehre bir “büyük” gelir. Bu devlet büyüğünden, “asfalt yol” yapılırsa oraya daha fazla geleceğinin de sözü alınır. Olmadık masraflara girilir, yol tamamlanır. Açılışta vali uzunca bir nutuk verir, hikâyede şöyle aktarılır: “sesi pek gür olmadığı için iyi işitemedim, yalnız kulağıma: ‘Cumhuriyet, bayındırlık... Rehberlerimiz... Her şey halk için...’ sözleri geldi” (Ali, 1982: 15).

Sonunda yol yapılır yapılmasına da, köylülerin kağnıları asfalta zarar vermeye başlar. Göçükler artar. En sonunda, lastik tekerlekli olmayan araçların asfalt yoldan geçmesi yasaklanır. Artık istasyona gitmek isteyen ve elbette otomobili olmayan köylüler, iki dağ arasındaki boğazdan geçerek, fazladan da altı saati ziyan ederek eskisinden de kötü olan yoldan gideceklerdir. Öfke öğretmene yönelir, muhtar bir akşamüstü öğretmeni gitmesi yönünde uyarır. Öğretmen tehditleri görür ve sonunda köyü terk eder.

Etkileyici bir öyküdür Asfalt Yol. Bir yandan genç Cumhuriyet’in 1930’lu yıllardaki bürokratikleşme, atılımlarda kireçlenme niteliğine eleştirel bir gönderme yapar; ancak diğer yandan da köylüyü kazanmakta zorlanan aydınının yalnızlığını gözler önüne serer.

Sabahattin Ali öldürüldü, değişimi göremedi. Ancak 1960’lı ve 1970’li yıllara gelindiğinde Türkiye’de bir değişim süreci başladı. 1960’ların ortalarından itibaren sosyal ve siyasal uyanış uç verirken, 1961 Anayasası’nın getirdiği özgürlükçü ortamın da etkisiyle, işçi sınıfı, gençlik ve köylü hareketlerinde canlanma işaretleri belirdi. Bu sosyal uyanış aydınları da etkiledi. Artık 1936’nın yalnız öğretmeni yoktu.

Bu ortamda Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'nin ilerici dönüşüm sürecinde önemli bir yer tutan Halkçılık anlayışı da, siyasal ve kültürel içeriğinin yanında, daha fazla sosyal/sınıfsal bir anlam kazanmaya başladı. Giderek "sol popülizm" olarak adlandırabileceğimiz bir çizgiye evrilen bu anlayış, "halk"ı bir sosyal inşa olarak yeniden tanımlarken emeğe, sömürüye, geri bırakılmışlığa gönderme yapmaya ve siyasal stratejiyi "halk" ile karşıtları arasındaki zıtlığa göre oluşturmaya yönelmişti. İşin özeti, artık "halk" etrafında yeni bir "tarihsel blok" inşasına girişilmekteydi.

Özellikle de Tekeli ve İlkin'in (2004: xii) "popülist modernleşme" adını verdikleri dönemin 1960-1980 parantezinde gerçekleşen sosyal uyanışla birlikte, Cumhuriyet'in ilk yıllarının yukarıdan modernleşme süreciyle yer yer kopuş, yer yer onun ilerici gündemiyle süreklilik içinde Halkçılık yeni bir anlam, yeni bir içerik ve yeni bir stratejik zemin kazanmaya başlamıştı. Cumhuriyet devrimlerinin yukarıdan modernleşme sürecinin getirdiği bilinçlenme, aydınlanma; bu süreçte doğrudan özne olarak yer almamış kesimlerin bu bilinçlenmeyi kendi talep ve özlemleriyle de harmanlayarak modernleşme sürecine aşağıdan taze kan pompalamalarıyla, sürece yeni soluk ve içerik vererek ve demokratik katılım kanallarını yeni katmanlara doğru genişleterek canlandırmalarıyla birlikte yeniden karşımıza çıkmaktaydı.

Bu aşamada, bir yandan da Köycülük akımı çerçevesinde gelişen Halkçılık, Sabahattin Ali'nin 1930'lu yıllar için resmettiği tabloyu tersine çevirmeye ve öğretmen aydın, öğrenci gençlik ile yoksul köylü arasındaki ilişkiyi kısmen de olsa yeniden tanımlamaya başlamıştı. Öyle ki "yol talebi"nin anılan dönüşümü sağlama adına ne denli önemli bir etken olduğunun erken dönem kanıtı, 1960'ların ikinci yarısında öğretmen aydın Zeki Sarıhan ve arkadaşları öncülüğünde Fatsa'nın Beyceli Köyü'nden başlatılan yol yürüyüşüydü. Köylü, yol talebi etrafında sosyal eylemliliğe yönelerek seferber olmakta ve bu kez öğretmene karşı değil, öğretmenle birlikte örgütlenmekteydi. Bu bağlamda Köycülük çalışmalarının 1960'lı yıllarda özellikle Karadeniz'de, Halkçılık akımına aydın-yoksul köylülük ilişkilmesi açısından önemli bir ivme kazandırdığı açıktır.

Köycü hareketlerin yanında, Halkçılık örgütlü sosyalist hareketin de giderek yöneldiği, yeniden yorumladığı bir ilke olmaya başlamıştı. Örneğin 1960'ların başında kurulan Türkiye İşçi Partisi, kendisini Cumhuriyet'in Halkçılık ilkesi temelinde de açıklamakta; bu ilkeyi sosyalist bir düzen çerçevesinde sınıfsal içerikle donatarak yeniden sunmaktaydı. Benzer bir durum, 1970'lerin sonlarında Devrimci Yol Hareketi'nde de görülüyordu. Özellikle Fatsa'da Terzi Fikri öncülüğünde belediye başkanlığının kazanılmasının öncesinde ve sonrasında geliştirilen pratikte "Halk" ile karşıtları arasındaki zıtlığa dayalı sol popülist stratejinin izleri belirgindi.

1960'lı ve 1970'li yıllarda Halkçılık akımının gerek Köycülük ve gerekse Sol Popülizm temelinde sosyalist harekette kazandığı ivmelenmede, "yol" sorunu ve bu soruna karşı üretilen çözümlerin niteliği de merkezi bir rol görmüştü. Hem Fatsa-Beyceli köylülerinin başlattığı Türkiye'nin ilk köy yürüyüşü "yol talebi" etrafında gelişmiş; hem de Fatsa'da sol popülizmin kitle seferberliği ve birlikte yönetme deneyiyle kendisini geleneksel partilerin sorun çözümleri karşısında kanıtlama ve başarısını ülke geneline duyurma girişiminde, yol açma, yol temizleme ve genişletme olgusu merkezi bir yer tutmuştu. "Çamura Son" kampanyası bu anlamda bir katalizör görevi görmüştü.

Türkiye'de yönü sola açılan, emekten ve yoksul köylülüğün yaşam şartlarının iyileştirilmesinden yana bir "Halk" tarifine dayanarak Halkçılık stratejisini "yol siyaseti" etrafında pekiştiren, bu sorunun çözümü etrafında yeni bir "tarihsel blok" inşa etmeye ve

Haspolat, E. & Yıldırım, D. (2021), "Ecevit Döneminde CHP Halkçılığı ve Yol Siyaseti: Köylüye Ulaşım Projesi (KUP) Örneği", Fiscaeconomia, 5(1), 56-86.

ittifaklarını genişletmeye çalışan bu iki akımın/örneğin ayrıntılı incelemesini bir başka çalışmada yapmıştık (Yıldırım & Haspolat, 2020).

Bu çalışmada ise, 1960-80 parantezinde Halkçılık akımını sosyal bir içerikle güncelleyerek CHP'nin emekçi tabanını genişleten Bülent Ecevit'in yeni tarihsel blok stratejisine yine "yol" sorununa yaklaşım temelinde eğilmeyi amaçlıyoruz. Bu noktada da, özellikle 1970'lerin ortalarından itibaren kentli emekçi kitleler ve pazarla bütünleşmiş köylülük içindeki destekçi tabanını genişleten CHP'nin, 1970'lerin sonunda Doğu ve Güneydoğu'nun yoksul köylülüğünü yeni bir kalkınma anlayışı temelinde CHP'nin yeni tarihsel bloku içine katmaya dönük girişimlerini ele almak gerekli. Bu girişimler, "kalkınmayı köylüden başlatma" anlayışı temelinde, köykentler, kırsal kalkınma, üretim kooperatifleri kurulması gibi projeler çerçevesinde gelişmiştir. Tam da bu projelerin geliştirilmesi için en büyük eksiklik ise altyapı yatırımlarının yokluğudur. Çalışmada ele alacağımız Köylüye Ulaşım Projesi (KUP) bu noktada devreye girmiş ve 1978 başından 1979 sonuna kadar 22 ay görevde kalan Bülent Ecevit başbakanlığındaki hükümet döneminde uygulanmış ve böylece KUP, CHP'nin yeni Halkçı stratejisi içinde pratik bir işlev kazanmıştır. Dolayısıyla KUP, CHP Halkçılığının kendi etrafında inşa etmeye yöneldiği yeni ittifaklara ve tarihsel bloğa aracılık eden bir niteliktedir. Bütün bu nedenlerle çalışma KUP'u Gramsciye bir teorik çerçeve içindeki işlevselliğiyle ele alacak ve söz konusu projeyi genel siyasal strateji içindeki yeri bağlamında tartışacaktır.

Çalışmanın biri tikel, diğeri genel iki teorik katkı amacı bulunmaktadır. Tikel açıdan bakıldığında, 1970'lerin sonunda etkili bir projeye dönüşen KUP, bugüne kadar akademik literatürde ihmal edilen, üzerinde çalışma üretilmeyen bir konu olarak tarihin tozlu sayfalarına bırakılmıştır. Bu çalışmayla bu konuyu akademik literatürün gündemine taşımayı ve bir başlangıç zemini oluşturarak sonraki çalışmaların genişletilmesine de katkı vermeyi amaçladık.

Genel/teorik katkı ise; güncelleme pratik müdahale arayışından bağımsız değildir. Günümüzde, özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarı döneminde giderek ortaya çıktığı üzere, Türk sağ "yol yapma" gündemi etrafında somut, maddi destek sağlama ve hegemonya örgütlenme konusunda oldukça etkin bir propaganda zeminine sahiptir. Buna karşın gerek konuya dair önceki çalışmamızda (Yıldırım & Haspolat, 2020), gerekse bu çalışmada göstermeye çalıştığımız üzere, Türk solunun köycü, sosyalist ve demokratik sol kanatlarının 1960 - 1980 parantezinde geliştirdikleri sosyal içerikli yeni Halkçılık stratejilerinde de "yol inşası", yani kitlelerin yol sorununun çözümü merkezi bir yer tutmuş, hatta bu çizgi, her üç halkçı harekete de ivme kazandırmıştır. Bu anlamda "yol" daima Türk sağının siyasal tekelinde bir gündem olmamış; bu nitelik, büyük oranda 1960 - 1980 parantezinin üç Halkçılığının yıkımı üzerinden gelişen yeni otoriter ve neoliberal pratikle birlikte öne çıkmaya başlamıştır.

Bu çerçevede, çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, Gramsciye bakışla "hegemonya" ve "tarihsel blok" kavramları çalışmanın genel teorik altyapısının anlaşılması amacıyla açılmakta; ikinci bölümde, Ecevit döneminde CHP'de Halkçılık anlayışında yaşanan sosyal dönüşüm, Halkçılık olgusunun tarihsel gelişim seyri içinde ele alınmakta, üçüncü bölümde KUP'un içinde işlevselleştiği, kalkınmayı köylüden başlatma hedefiyle tanımlanan bu yeni Halkçı siyasetin geri planı açıklanmakta ve bu doğrultuda da son bölümde KUP, yeni tarihsel blok inşasındaki işlevselliğiyle bağlantılı olarak, artıları - eksileriyle ve dönemin genel hegemonya krizi içindeki konumuyla birlikte sunulmaktadır.

1. Gramsciyen Bir Teorik Çerçeve Girişimi

Bu çalışma boyunca yol inşasını salt teknik bir ulaştırma olgusu olarak değerlendirmek yerine, "yol siyaseti" adını verdiğimiz olgu çerçevesinde ele almaya, Halkçı stratejilerin kendi tarihsel bloklarını inşa etmelerinde "yol siyaseti"nin gördüğü işlevi tartışmaya, "yol"u bu sosyal ve siyasal rolü ve hegemonik süreçlerdeki maddi anlamıyla tartışmaya çalışacağız. Dolayısıyla öncelikle hegemonya kavramına tarihsel gelişimi çerçevesinde kısaca eğilmekte ve yine Gramsci'nin yaklaşımı çerçevesinde tarihsel blok olgusuna değinmekte yarar görmekteyiz.

Bu teorik çerçeve, "yol" aracılığıyla hegemonik rıza örgütlenme süreçlerinin maddi ve ideolojik temellerinin anlaşılmasına olanak sağlayabilir. Diğer yandan özellikle bu çalışmada ele alacağımız Köylüye Ulaşım Projesi gibi örnekler, salt bir yol yapım projesi olmanın ötesinde, aynı zamanda Halkçılık stratejisi temelinde kentli sınıf katmanlarıyla yoksul köylülüğün ittifakına dayalı yeni bir tarihsel blok inşası arayışında da işlevselleşmektedir. Emekçi sınıflarla yoksul köylülüğün ittifakını hedefleyen solun farklı halkçı damarlarının 1960-1980 arasında "yol siyaseti"ni bu ittifaklara dayalı yeni bir tarihsel blok inşasında araç kıldığı düşünülürse, "tarihsel blok" kavramının açıklanmasının önemi de daha iyi anlaşılacaktır.

A. Hegemonya Kavramı

Antonio Gramsci, Mussolini faşizmi tarafından cezaevine gönderildiğinde kuram açısından bugün de birçok tartışmaya kapı aralayan düşüncelerini defterlere notlar halinde yazarak geliştirmiş ve bu defterler ölümünden yıllar sonra basılabilmıştır³. Anılan Hapishane Defterleri'nde Gramsci, entelektüel, ahlaki ve siyasal hegemonyanın kurulduğu koşullar üzerine odaklanmış (Callinicos, 2007: 319) ve kavramı, "sınıflar içerisindeki ve sınıflar arasındaki ilişkileri irdelemek için ortaya koymuştur" (Hall vd., 1985: 12). Hegemonya koşulları üzerine odaklanan Gramsci'nin izleğinde, bu kavramla koşut olarak, sivil toplumun konumu, devlet, egemen sınıfların düzenlerini kurmaları ve sürdürmelerinde ideolojinin rolü ve sermayenin genişlemesi gibi konular yer almıştır (Morton, 2007: 87-88).

Kavramın tarihsel seyri politik pratikteki işlevinden bağımsız bir gelişme çizgisine sahip değildir. Bocock'un da altını çizdiği üzere hegemonya kavramı, 1883-1884 yıllarında Rusya'da Plekhanov tarafından, Çarlığın yıkılması hedefi doğrultusunda kullanıma sokulmuş; ilerleyen zamanlarda ise proletaryanın ve siyasal temsilcilerinin Çarlığın polis devletinden kurtulmak isteyen köylü, aydın ve burjuva katmanlarıyla ittifakına ve önderliğine işaret etmek amacını taşımıştır (Bocock, 1986: 25). Yine Lenin tarafından da politik strateji bağlamında bu kavram kullanıma sokulmuştur. Lenin, kavramı, proletaryanın yoksul köylülük ile ittifakında sahip olduğu önderlik çerçevesinde ele almıştır (Hall vd. 1985: 13)⁴. Nitekim Antonio Gramsci de Lenin'in kavrama atfettiği bu anlamdan hareket etmiş; ancak kavramın yüklediği anlamı genişleterek yeniden yorumlamıştır (Adamson, 1980: 100).

Bu ekseninde gelişen kavramın Gramsci'de başlıca iki anlamı vardır: Birincisi, hegemonya egemen sınıf bölüklerinden birinin ahlaki ve entelektüel liderliği ele geçirerek, egemen sınıfın öbür müttefik fraksiyonları üzerinde uyguladığı sivil toplumdaki bir süreçtir. Bu anlamda hegemonya iktidar bloğu üzerinde belirli bir sermaye fraksiyonunun önderliğine gönderme

³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için Bkz. Fiori, 1989.

⁴ Lenin'in devrim stratejisinde işçi sınıfının "narod"un genel temsilcisi ve örgütleyicisi konumuna yükselmesinin, yoksul köylülükle ittifak aracılığıyla ulusal bir hegemonya inşa edilmesinin önemini harikulade anlatan bir çalışma olarak Bkz. Lih, 2017.

yapar. İkincisi, hegemonya aynı zamanda egemen sınıflarla bağımlı sınıflar arasındaki bir ilişkidir (Carnoy, 2001: 257).

Gramsci'nin hegemonya kavramlaştırması içinde sivil toplum önemli bir uğraktır. Sivil toplum Gramsci'de, hegemonyanın rızaya dayalı olarak örgütlendiği, egemen ideolojinin işleme kanallarını bulduğu ve yönetme pratiklerini bağımlı sınıfların taleplerini içermek yoluyla "ulusal irade" haline getirdiği; kısaca egemen sınıfın kendi çıkarlarını toplumun genel çıkarları olarak yansıtma arayışlarını yoğunlaştırdığı alandır. Eagleton'un sözleriyle; "hegemonya oluşturmak, toplumsal yaşamda birisinin kendi "dünya görüşü"nü bir bütün olarak toplum bünyesine baştan sona yayarak ve böylece kendi çıkarı ile toplumun çıkarını büyük ölçüde eşitleyerek, ahlaki, siyasi ve entelektüel liderlik kurması demektir" (Eagleton, 2005: 168).

Bu çerçevede, karşı hegemonya mücadelesi de dar ekonomik çıkarların ötesine geçen, maddi ve ideolojik temelde kendi dünya görüşünü oluşturup bunu ulusal düzeyde kitlelerle buluşturan bir siyasal stratejiden bağımsız değildir.

B. Tarihsel Blok Olgusu

Gramsci'nin yaklaşımında 'bütüncül (integral) devlet', üstyapı içerisinde politik toplum ile sivil toplumun birbirini dengeleyen konumuna işaret etmek için kullanılır. Gramsci bu üstyapıyı, yapı ile ilişkilendirip 'tarihsel blok' kavramının bütünlüğü içinde ikisinin birliğini gündeme getirmiştir.

Gramsci'ye göre "yapıyla üstyapı arasındaki ilişkilerin irdelenmesi, tarihsel blok kavramının özsel görünümüdür" (Portelli, 1982: 4). Gramsci, yapıyla üstyapı arasındaki bu bağı "organik" olarak nitelemektedir. Portelli'nin de ifade ettiği üzere "bir yanda doğrudan doğruya üretici güçler ilişkisine bağlı bulunan toplumsal bir yapı -sınıflar-, öte yanda ideolojik ve politik bir üstyapı görülür. Bu iki öge arasındaki organik bağ, işleri ekonomik düzeyde değil, ama üstyapısal düzeyde etkinlik göstermek olan kimi toplumsal gruplar; aydınlar, tarafından kurulmuştur" (Portelli, 1982: 5).

Sassoon'un belirttiği gibi, "Gramsci'ye göre modern koşullar altında bir sınıf, hakimiyetini basitçe özel bir güç düzeni (organizasyon) aracılığıyla değil; fakat dar, toplu çıkarlarının ötesine geçebildiği, ahlaki ve entelektüel bir liderlik inşa edebildiği ve Gramsci'nin tarihsel blok dediği bir toplumsal güçler bloku şeklinde birleşmiş çeşitli müttefiklerle (belirli sınırlar içinde) uzlaşmalar yapabildiği oranda sürdürülebilir" (Sassoon, 2002: 274). Dolayısıyla bir sosyal grubun 'önderlik' yeteneği büyük oranda, "birleştirici ve ortak bir amaca yönelik bir ittifakı, yani toplumsal grupların 'tarihsel blok'unu ve onların amaçlarını gerçek olarak ne boyutta temsil ettiğine bağlıdır" (Ransome, 2010: 181). Nitekim bu makalede Ecevit Halkçılığında KUP'a yüklenmek istenen somut/pratik işlev de bu çerçevede ele alınacaktır.

Bu noktada Gramsci'nin tarihsel blok kavramını yapı ile üstyapı arasındaki keskin ayrımları ortadan kaldırmaya dönük bir girişimle geliştirdiğini ve bunun politik pratikle bağlantılı bir kaygı/hedefi de barındırdığını belirtmek gerekir. Buna göre, tarihsel blok, önder bir sınıfın/partinin ekonomik ve siyasal dönüşümü sağlayacak bir değişim sürecinde, hakim sınıfların hegemonya stratejisi içinde sömürülen, denetlenen ezilen sınıf ve kesimleri kendi projesine eklememesi ve bu çerçevede doğacak bir "ulusal-popüler" ittifak yoluyla değişim sürecini yönetmesi için stratejik açıdan merkezileşmektedir.

Gramsci'nin İtalya özgül örneğinde işçi sınıfı ve onun partisinin öncülüğünde oluşacak bir ittifak siyaseti doğrultusunda yeni tarihsel bloğu inşa ederken yoksul köylülüğü ve yine ulusal

eklemlenme sürecinde de "Güney Sorunu"nu dikkate aldığı açıktır. İşçi sınıfının yoksul köylüyü kazanması çerçevesinde Güney Sorunu ile yoksul köylülük sorununun iç içe geçtiği de bilinmektedir. Nitekim Gramsci, Güney Sorunu bağlamında kaleme aldığı erken dönem notlarda, "Proletarya, çalışan nüfusun çoğunluğunu kapitalizme ve burjuva devlete karşı seferber etmesini mümkün hâle getirecek bir sınıf ittifakları sistemi kurabildiği ölçüde yönetici sınıf haline gelebilir. Bunun anlamı, İtalya'da bugünkü sınıf ilişkileri içerisinde geniş köylü kitlelerinin desteğinin elde edilmesi gerektiğidir" (Aktaran, Santucci, 2011: 109-110) demektedir. İşçi sınıfı öncülüğünde en geniş sınıf ittifakları sisteminin kurulabilmesinde merkezi öneme sahip olan geniş köylü kitlelerinin desteğinin alınması ise, Kuzey'in gelişmiş/endüstrileşmiş kentlerinin proletaryası ile Güney'in geniş köylü kitleleri arasında yeni bir tarihsel blok inşası yolunda zorunlu bir uğrak niteliği taşır.

"Güney Sorunu" ile köylü sorunu bu anlamda iç içedir ve bu aşamada devreye girmektedir; zira köylü sorunu, Gramsci'ye göre (1926), "İtalyan tarihinin spesifik gelişimi sonucu, iki tipik ve tikel biçim kazandı: Güney sorunu ve Vatikan sorunu. Dolayısıyla köylü kitlelerinin çoğunluğunu kazanmak, İtalyan proletaryası açısından, bu iki sorunu toplumsal bakış açısından hareketle kendi sorunu haline getirmek, bunların temsil ettiği sınıfsal talepleri anlamak, kendi devrimci geçiş programına eklemek, uğruna mücadele ettiği amaçlar arasında bu talepleri yerleştirmek anlamını taşır" (Gramsci, 2010: 211). Bunun içinse, Güney'in "tarımsal blok"unun parçalanması zorunludur. Gramsci'nin yeni bir tarihsel blok inşasında geliştirdiği hegemonya stratejisi bu hedefle ilişkili politik pratik arayışlardan bağımsız değildir.

Öte yandan, Kuzey ile Güney arasında kurulacak bir tarihsel blok, salt bölgesel nitelikler bağlamında bir ulusal bütünleşme projesi olarak değerlendirilemez. İşçi sınıfıyla köylülüğün bir ulusal bütünleşme sürecini başlatacak yeni tarihsel blok inşasında, önünde ekonomik, sosyal ve ideolojik engeller vardır. Kuzey'in burjuvazisi, Güney'in büyük toprak sahipleri ve elbette bunların kitleleri denetlemek için ideolojik açıdan desteğini aldıkları kilise. Dolayısıyla bu eklemlenme süreci salt yapıyla ya da salt ekonomik mücadele alanıyla sınırlandırılmaz. Gramsci'nin tarihsel blok inşasında aydınlara özel bir rol yüklemesi bu açıdan tesadüf değildir. Sonuç olarak, yapı ile üstyapının birliği olarak "tarihsel blok", bu özgün koşullar içinde anlam kazanır. Dolayısıyla, Sotiris'in de belirttiği gibi; hegemonya stratejilerinin geliştirilmesinde anahtar rolü bulunan tarihsel blok, "ekonomi, siyaset ve ideoloji arasındaki birliği ve karşılıklı ilişkiyi düşünmemize olanak veren kavramdır" (2018: 102).

Öyleyse yeni bir tarihsel blok inşası, salt iktidara gelebilmek için belirli sınıflar arasındaki geçici, taktiksel ittifaklara gönderme yapmaktan öte bir anlam taşımaktadır. Sotiris de (2018: 95), özellikle günümüz sosyalist solunun strateji ufkunun tarihsel blok kavramı aracılığıyla yeniden genişletilmesini önerdiği zihin açıcı makalesinde tam da bunun altını çizer. Bu açıdan, yeni bir tarihsel blok, yeni bir sosyal ittifakın iktidara erişmesinin de ötesinde, bu ittifakın kendi ekonomik modelini, sosyal stratejisini geliştirebilmesine ve topluma önderlik etmesine bağlıdır. Bu ise yine hegemonya kavramını ve hegemonya stratejilerini gündeme getirir.

Makalemiz tam da bu teorik geri plan çerçevesinde, Ecevit dönemi halkçı stratejisinin önemli bir yansıması olan KUP'u, bir yandan kentli emekçi kitlelerle yoksul köylülük arasındaki sosyal ittifak arayışında öne çıkarılması, diğer yandan somut ve maddi çözümler aracılığıyla kitlelerin rızasının kazanılmasına aracılık etmesinin istenmesi ve yine Batı ile Doğu arasında sosyo-ekonomik nitelikte bir yeni bütünlük inşa edilmesi süreçlerine katkı verme hedefindeki konumu nedeniyle, hegemonya ve tarihsel blok kavramlaştırmaları aracılığıyla

değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Kanaatimizce KUP'u bu hegemonik inşa sürecinde, ittifaklar siyasetine, kalkınma yaklaşımına, kitlelerin rızasının kazanılmasına ve en çok da yeni tarihsel blok arayışına kattıkları (ve elbette katamadıkları) temelinde ele almak; solun "yol siyaseti"ni, teknik ve lojistik bir icraat/yatırım söyleminden öte bir siyasal anlam içinde değerlendirmek gerekmektedir.

Ancak KUP'a geçmeden önce, izleyen bölümde ülkemizdeki Halkçılık pratiği ve birikimine kısaca değinildikten sonra Ecevit dönemi Halkçılığı ve bu Halkçılık siyasetinin yeni tarihsel blok arayışının niteliği üzerinde durulacak ve ardından da köy yolu sorununun tarihsel niteliği değerlendirilecektir.

2. Halkçılıkta Yeni Aşama: Ecevit Halkçılığı

Halkçılık; 1870'lerden itibaren Çarlık Rusya'da küçük köylülüğün toprağını her geçen gün zengin çiftçilere kaptırdığı ve bu nedenle yoksullaştığı, eş zamanlı olarak da kapitalizmin kendisinden beklenen ilerici rolü üstlenemediği fikrinin aydınlar arasında yayıldığı koşullarda, temelde burjuva demokratik radikalizmi ile bir sistem olarak kapitalizme karşı çıkışı bir araya getiren bir aydın hareketi ve siyasal akım olarak doğmuştur (Walicki, 2009: 341-342). Bu şartlarda doğan Rus Halkçılığı, siyasal yöntem olarak da aydınların halka gitmesi, onları uyarması, eğitmesi ve aydınlatmasını belirlemiştir⁵ (Walicki, 2009: 341-342; Toprak, 1995: 41). Rus Narodnizmi Çarlığı devirmeyi başaramasa da hem kendi dönemindeki toplumsal mücadeleyi etkilemiş hem de Türk aydınının düşüncesinde dönüştürücü bir etki yapmıştır⁶.

II. Meşrutiyet'ten itibaren Türk düşünce dünyasının egemen siyasal yönelimi olan Halkçılık, düşünce düzeyinde Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp'in yazılarında olgunlaştırılıp iki ayrı damar biçiminde şekillenirken⁷, Kurtuluş Savaşı koşullarında da savaşa katılan halk kesimleri ile savaşa yönünü veren sivil-asker bürokrasi ve eşraftan oluşan iktidar blokunu bütünleştiren bir eylem planına dönüşmüştür. Cumhuriyet'in ilanından sonra ise önce Cumhuriyet Halk Partisi'nin ideolojik çerçevesi olarak 6 Ok içindeki yerini almış, ardından da 1937 yılında Anayasa'ya girerek devletin kurucu ilkeleri arasına yerleşmiştir. Bu bağlamda gerek partinin gerekse de devletin kurucu ilkesi haline gelen Halkçılık, Ziya Gökalp'in görüşleri ekseninde şekillenen "siyasal Halkçılık"tır. Siyasal Halkçılığın, halkı ve Halkçılığı kavrayışı ise 1923 yılında Dokuz Umde'de şöyle ifade edilmiştir:

"Fırka nazarında halk kavramı, herhangi bir sınıfla sınırlı değildir. Hiçbir imtiyaz iddiasında bulunmayan ve genel olarak kanun karşısında mutlak bir eşitliği kabul eden bütün fertler halktandır. Halkçılar, hiçbir ailenin, hiçbir sınıfın, hiçbir cemaatin, hiçbir ferdin imtiyazlarını kabul etmeyen ve kanunları koymaktaki mutlak hürriyet ve bağımsızlığı tanıyan fertlerdir" (ABE-16: 100).

⁵ Rusya'da 1861 sonrasında, küçük burjuvazinin/aydınların burjuvazi ile bütünleşmeyen ya da bütünleşemeyen kesimlerinde, toplumun kaybeden küçük köylü ve küçük üretici kesimleri ile bütünleşerek, iktidara gelmenin yollarını arama eğilimi belirlemiştir. Böylece aydınların öncülüğünde, ezilen kesimlere dönük ideolojiler ortaya çıkmaya başlamış ve bu yoldan kapitalizmin eleştirisi yapılırken, kaybeden kesimlerin özlemleri Halkçılık ideolojisinde karşılık bulmuştur. Bkz. Tekeli & Şaylan, 1978: 54-56.

⁶ Narodnik Hareketi Osmanlı aydınına üç kanaldan ulaşmış ve etki etmiştir. Bunların ilki Balkan ve özellikle Bulgar aydınları iken, ikincisi Rusya'dan gelen Türkler ve üçüncüsü ise Osmanlı'da Narodnik fikirlerin etkisi altında olan Ermeni, sosyalist Hınçak hareketidir (Berkes, 1975: 231-232; Toprak, 1995: 41).

⁷ Temelde Akçura ve Gökalp, Türk Halkçılığında iki ayrı yönelimi ifade eder. Her iki ismin "halk"ı ve "Halkçılık"ı kavrayış farklılıkları açısından kısa bir giriş olarak Bkz. Haspolat, 2016.

Dolayısıyla Cumhuriyet Halk Partisi'nin ilk dönem Halkçılığı, eski düzeni yıkmak ve yeni bir düzen kurmak için halkın bütün unsurlarının birliğini sağlamayı hedefleyen (Ahmad, 1999: 164; Karaömerlioğlu, 2002: 277), bu bağlamda halk egemenliğine dayalı bir ulus devletinin inşası sürecinde siyasal düzlemde tüm ayrıcalıkları reddeden, halkı kanun önünde eşitleyen bir siyasal Halkçılıktır. Söz konusu haliyle Halkçılık; farklı meslek grupları arasında işbölümüne dayalı bir dayanışmacılık ile "türdeş toplumu hedefler" (Toprak, 2013: 425; Parla, 1992: 42-44). Halkı türdeş, dayanışma içerisindeki meslek gruplarının bir toplamı olarak değerlendiren bu anlayışın doğal sonucu olarak da halk için iyi ve doğru olduğu düşünülen uygulamaların hayata geçirilmesinde "halka rağmen, halk için" anlayışı ile hareket edilmiş ve yukarıdan siyasal devrimlere/üstyapı devrimlerine yoğunlaşarak, halk egemenliğinin önündeki engeller kaldırılmaya çalışılmıştır⁸.

CHP Halkçılığı, 1919-1965 aralığını kapsayan ilk döneminde Gökalp'in görüşlerinin çerçevesini çizdiği ve sınıfsal ayırım gütmeksizin tüm halkı⁹ temsil etme iddiasındaki bir siyasal Halkçılık olarak varlığını korurken, 1960'lardan itibaren gerek dünya gerekse Türkiye ölçeğinde değişen siyasal, ekonomik ve sosyal koşulların¹⁰ basıncı altında, Bülent Ecevit tarafından 6 OK'un diğer bileşenleri ile birlikte yeniden yorumlamaya tabi tutularak *Ortanın Solu* söylemi çerçevesinde "iktisadi-sosyal Halkçılık"a doğru dönüşüm geçirmiştir.

1961 Anayasası'nın kabulünden 1965 Genel Seçimlerine kadar geçen süredeki koalisyonlar dönemi, siyasal partiler ile sosyal gruplar arasında yeni pek çok anlaşmazlığın ortaya çıktığı bir dönem olarak yaşanırken, bu durum 1965 seçim sonuçlarında yansımaları bulmuş ve Türkiye ilk defa siyasi partiler arasında sağ-sol mücadelesine sahne olmuştur (Abadan, 1966: 112). İthal ikameci kalkınma stratejisinin sosyal devlet yaratma stratejisi ile birleştiği söz konusu dönemde işçi sınıfının gerek ekonomik gerekse örgütsel boyutta gücünü arttırmaya başlaması, Türkiye'de sınıfsal ayrışmaları ve beraberinde çatışmayı arttırırken, siyasal düzlemde de iki

⁸ Meclisin açılması, Cumhuriyet'in ilanı, Hilafetin kaldırılması, 1924 Anayasası ile siyasal haklarla kişi hak ve özgürlüklerinin anayasal güvenceye bağlanması, Şapka Kanunu, Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması, Medeni Kanun, Borçlar Kanunu, Ceza Kanunu, Ticaret Kanunu, lakap ve ünvanların kaldırılması, din adamlarının dinsel kıyafetlerini dinsel mekânların dışında giymelerinin yasaklanması, Soyadı Kanunu ve kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesi yönündeki tüm devrimler, kamusal alanda, yasal ve siyasal düzlemde ayrıcalık, eşitsizlik yaratan tüm statülerin, ünvanların kaldırılması yoluyla halk egemenliğinin önündeki engelleri kaldırmaya yöneliktir. Söz konusu devrimleri Tekeli ve Şaylan, "Halkçılık ilkesinin üst yapı kurumlarına uygulanması" olarak ifade etmektedirler (Tekeli & Şaylan, 1978: 77).

⁹ Gökalp'e göre "sınıf ve eğitim farkı gözetmeksizin herkes, kişilerin kanun önünde eşitliğini kabul koşuluyla, halktan biri"sidir. Bu anlamda Gökalp "bu tanımlamaya dayanarak, aristokrasi ve feodal asilleri halkın dışında tutmakta ve aydınları ve orta sınıfı herhangi bir özel ayrıcalık talep etmedikleri sürece halktan saymaktadır" (Heyd, 2002: 62).

¹⁰ Dünya ölçeğinde 1945 sonrasında Keynesyen ekonomi politikaları çerçevesinde sosyal devlet uygulaması yaygınlaşırken, Batı sosyal demokrasisi de Marksizm ile bağlarını koparmış ve üçüncü yol arayışları çerçevesinde refah kapitalizminin bir parçası olarak kapitalist devleti yönetmeye aday olmuştur. Aynı dönemde Türkiye'de 1961 Anayasası'nın getirdiği yeniliklerle sınıf temelli sol siyasetin önü açılmış, buna bağlı olarak gerek Yön Hareketi gerekse Türkiye İşçi Partisi, hem siyasal yelpazedeki yerlerini netleştirirken hem de kendi siyasal yönelimlerine yerli bir bağ oluşturma arayışı sırasında Kemalizmin Halkçılık, devletçilik ve devrimcilik ilkelerini Marksist bir çerçeveden yeniden yorumlamaya yönelmiştir. Üstelik siyasal partiler düzleminde söz konusu siyasal hatlar açılırken, eşzamanlı olarak da Türkiye, Devlet Planlama Teşkilatı'nın Beş Yıllık Kalkınma Planları çerçevesinde köylülüğü, işçi sınıfını ve sanayi burjuvazisini aynı anda tatmin edecek, bu anlamda toplumsal sınıflar arasında bir uzlaşma arayışına denk düşen ve Türkiye'nin sosyal devletleşmesini getirecek olan ithal ikameci bir iktisat politikasını uygulamaya yönelmiştir (Ağtaş, 2007: 219-220; Soral&Tekeli, 1976: 21-23; Atılğan, 2015: 570, 574).

partili dönemin iktidar/muhalefet dikotomisine dayalı siyaset tarzlarının varlığını koruması mümkün değildi ve koruyamadı da. Siyasetin geleneksel bileşenleri başta olmak üzere tüm bileşenlerinin "giderek dönüşen sosyo/politik yapının oluşturma sancılarını çektiği modern dünya görüşleri, teorik ve pratik düzlemdeki yenilikler, örgütlenişler ve eylem biçimleri"ni (Gevgilili, 1987: 258) yaratmaya mecbur olduğu söz konusu koşullarda CHP de, Ağtaş'ın belirttiği gibi, "i) siyasi yelpazede pozisyon belirlemek, ii) aşırı sağ ve sol eğilimler karşısında barikat görevi görmek, iii) sosyal refah devleti uygulamalarını öne çıkar"mak (2007: 199) için "kesin bir cephe tayinine" (Abadan, 1966: 157) yönelmiş ve böylece 1919-1965 aralığının siyasal yönelimi olan siyasal halkçılığı, *Ortanın Solu* adı altında günün koşullarına uyarlayarak *iktisadi-sosyal Halkçılığa* evriltmiştir.

Ortanın Solu kavramını CHP'nin siyasal niteliği olarak resmi ağızdan ilk kez¹¹ kullanan İsmet İnönü, kavramı farklı zamanlarda farklı boyutlardan açıklarken, kavramın içeriğini genel olarak Kemalizmin Halkçılık, devletçilik ve laiklik ilkelerini bir dönüşüme tabi tutmadan daha çok 1961 Anayasa'nın sosyal devlet eksenini ile harmanlayarak ve eşzamanlı olarak hem faşizme hem de komünizme karşı set çeken bir 'ara yol' olarak kullanmıştır¹². Kavramın, günün koşullarına göre gerçek anlamda içeriğini şekillendiren ve bu bağlamda CHP'nin ve "Cumhuriyet'in ilk ideolojik ögesi olan halkçılığı" (Tekeli & Şaylan, 1978: 45) dönüştüren ise Bülent Ecevit olmuştur.

Ecevit; 1965 yılından itibaren gerek *Ulus Gazetesi*'nde yazdığı yazılarla, gerek 1966 yılında bir kitapçık haline getirdiği *Ortanın Solu*'yla, gerekse 1970'ler boyunca yaptığı konuşmalar, verdiği röportajlar, parti kurumlarındaki tartışmalar ve parti seçim bildirgeleri aracılığı ile *Ortanın Solu* düşüncesini olgunlaştırmıştır. Ecevit, *Ortanın Solu* kitapçığında *Ortanın Solu* Tabiatı'nın tespiti ile başlar. Ona göre, "insan olarak erişebileceği düzeye ömrü boyunca erişememeğe daha çocukluğunda mahkum olan" çocukların yoksunluğunu onlardan daha çok duyabilen insanlar, *ortanın solu* tabiatındadır (1966: 9). Ancak bu sorunların çözümünde aslanan bu sorumluluğu duyan insanların yöneleceği bireysel, tekil hayırseverlik değildir; aslanan insanları "kişisel merhametlere ihtiyaç duymayacakları bir toplum düzenine ulaştırmaktır" (1966: 10). Bu anlamda *Ortanın Solu* düşüncesi "sosyal adaletçi ve sosyal güvenlikçidir" (1966: 18). Ecevit'e göre 1961 Anayasası'nın hükümleri çerçevesinde devletin "sosyal devlet" ve demokrasisinin

¹¹ *Ortanın Solu* kavramını ilk kez resmi ağızdan seslendiren İsmet İnönü olmakla birlikte, 1962'den itibaren partinin önde gelen kimi isimlerinin partiye günün koşulları altında bir siyasal yön bulma çabası içindeki girişimlerinde, "sol" ya da "ortanın solu" kavramları anılmaya başlamıştır. Nihat Erim 1962'de Doğan Avcıoğlu'na verdiği bir röportajda "müteşebbisin ekonomik hayattaki rolüne inandığı kadar, sosyal adaletin sağlanmasının zaruretine de inandığını vurguluyor ve bunun siyaseten ortanın solunda durmaya tekabül ettiğini söylüyor", ardından bunu ABD'nin New Deal politikası ile temellendirerek açıklamaya yöneliyorken (Sağlamer, 1976: 156, 159-161'den aktaran Ağtaş, 2007: 196-197), Turan Güneş ise 1962 yılında CHP'nin Parti Meclisi'nde "CHP'nin geleneksel çizgisini değiştirmesi ve kendisine sol bir yön belirlemesi gerektiğini" (Fadayı, 2003: 268'den aktaran Ağtaş, 2007: 197) ifade eden konuşmalar yapıyordu. Ayrıca kavramın bir siyasal akımı karşılamak üzere özel bir ad olarak kullanımından çok önce, *Ortanın Solu* akımının izlerini, partinin 50'li yıllar süresince ve 60'ların ilk yarısında ortaya koyduğu seçim bildirgeleri ve parti programı değişikliklerinde bulmak mümkündür.

¹² İnönü'nün *Ortanın Solu*'na dair bazı açıklamaları şöyledir: "Kırk yıldır devletçiyiz derken aynı şeyi söylüyoruz. Bunun için ortanın solundayız dedim. Aslında laikiz dediğim, dediğimiz günden beri ortanın solundayız. Halkçıysan ortanın solunda olursun" (Çavdar, 1983: 2032). "1961'e kadar 250 lira kazancı olan vergi ödüyor, 250000 lira kazancı olan vergi vermiyordu. Bugünkü toplum devletin, ülkenin yetenekli çocuklarını okutmasını istiyor, ortanın solu budur. Bugünkü devlet sosyal devlettir. Bu Anayasa hükmüdür. Anayasa, ortanın solunda bir kanaatle yapılmıştır. Şimdi ortanın solunu anladınız mı?" (Bila, 2008: 184). "Ortanın solunda bir anlayış, ülkeyi komünizme, faşizme götürmeyecek tek politika anlayışıdır. Bunu biz temsil ediyoruz. Ortanın solunda yer almış CHP, ülke için büyük güvencedir" (Bila, 2008: 184).

de "sosyal demokrasi" olmasının gerektiği koşullarda, CHP "Anayasayı kağıt üzerinden kurtarmalı", "siyasal alanda olduğu gibi sosyal ve ekonomik alanda da Anayasayı gerçekleştirmelidir" (1966: 46). Bu bağlamda Ecevit CHP'nin geçmişte yaptığı devrimci atılım ile "demokrasi ve özgürlük savaşını kazandığını", şimdi ise bir "sosyal adalet ve sosyal demokrasi savaşı verildiği"ni belirtmektedir (1966: 85). Ecevit'e göre dönem "sosyal ve ekonomik reform ve devrimleri gerçekleştirme dönemidir" (1966: 64).

Ecevit'in "sosyal ıslahat" (1966: 65) devri olarak ifade ettiği 1965 sonrası dönem, hem dünyada sosyal devlet ve sosyal demokrasinin yükselişe geçtiği hem de Türkiye'deki dönüşümler ekseninde CHP'nin dönüşüm geçirdiği bir dönemdir. Anılan aşamada partinin halk tanımı da kanun önünde eşit haklara sahip insan topluluğu ekseninden sıyrılıp, yeni bir bağlama oturtulmuştur. Buna göre;

"Toplumda kendilerini imtiyazlı gören, kendilerinde bazı imtiyazlar, herkesin yararlanamayacağı bazı olanaklar bulunması gerektiğini düşünen veya öyle olanakları elde etmiş olan ve bu olanaklardan yararlanarak emeğin artı değerinden dengesiz pay alabilen veya demokrasinin eşitlik ilkesinin ötesinde bir güç edinebilen, toplum yönetimine ağırlığını aşırı ölçüde koyabilen kimseler halk kavramının dışında görülebilir. Halk, daha çok kazanmak durumunda olan ve tek başına sahip olabildiği olanaklarla topluma ve devlet yönetimine yeterince ağırlığını koyma olanağını bulamayan insanların toplamıdır" (Ecevit, 1975: 9'dan aktaran Ağtaş, 2007: 214).

Halk tanımının içine "küçük üreticileri, orta sınıfları ve tüm emekçileri" (Soral & Tekeli: 1976: 24) yerleştiren bu yeni anlayış, CHP'yi eski dayanışmacı halk anlayışından sıyrıp, sınıfların varlığını, bu bağlamda toplumdaki ezen/ezilen zıtlığını kabul eden bir düzleme taşımıştır. Artık CHP'nin yeni Halkçılığına göre bir tarafta emeği ile geçinen ama devlet yönetimine ağırlığını koyamayan halk güçleri/ezilenler, diğer tarafta ise hem ekonomik hem de siyasal olarak haklarından daha fazlasını alan halk dışı/egemen güçler/ezenler vardır. Nitekim CHP'nin bu yeni Halkçılık anlayışıyla bağlantılı tarihsel blok inşa etme girişimi de bu yeni sosyal saflaşma tahliline göre şekillenecektir.

Bu tespitten hareket eden Ecevit, "siyasal gücün temelini ekonomik güç" olduğunu ve "demokratik sola inanan bir parti olarak" CHP'nin "her şeyden önce ekonomik halkı en büyük güç haline getirme amacına yöneldiğini" belirtir (Soral & Tekeli, 1976: 25). Dolayısıyla sosyal ıslahat döneminde olduğu belirtilen CHP, geçmişte yani siyasal Halkçılık döneminde yaptığı üstyapı devrimleri aracılığıyla hukuki/siyasal açıdan iktidar yolunu açtığı halkın, gerçek anlamda siyasal gücü ele alabilmesinin yolunun ekonomik güçten geçtiği tespiti ile artık altyapı devrimlerine¹³, bu anlamda da *iktisadi-sosyal Halkçılık* dönemine geçmektedir. İktisadi Halkçılığın bu hedefi gerçekleştirecek aracı ise Halk Sektörü'dür. Devlet sektörü ve özel sektörün varlığı yadsınmadan, sosyal devletin ve sosyal demokrasinin de gereği olarak onlarla uzlaşma zemininde, yanlarına eklenen Halk Sektörü ile amaçlanan ise; mülkiyetin yaygınlaştırılması yoluyla toplumun güçsüz ve ezilen sınıflarının özlemlerini dünya ve Türkiye gerçekleri ile tutarlı bir şekilde gerçekleştirmek ve böylece bireyleri ekonomik tekelliliğin hem sol (devlet diktası) hem de sağ (sermaye diktası) versiyonlarından korumaktır (Soral & Tekeli,

¹³ Ecevit, 1969 yılında Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu'nca düzenlenen Atatürk'ü anma toplantısındaki konuşmasında "Türkiye'de daha çok altyapı değişikliği gereklidir" (Ecevit, 2009: 24) tespitinde bulunduktan sonra Atatürk döneminde yapılan üstyapı devrimlerinden sonra, artık altyapı devrimciliği aşamasına geldiğini, nedenleri ve koşulları ile açıklamaktadır (Ecevit, 2009).

Haspolat, E. & Yıldırım, D. (2021), "Ecevit Döneminde CHP Halkçılığı ve Yol Siyaseti: Köylüye Ulaşım Projesi (KUP) Örneği", Fiscoeconomia, 5(1), 56-86.

1976: 24-25). Bu anlamda Halk Sektörü önerisi, "kapitalizm içinde özel mülkiyeti yaygınlaştırarak bireyi özgürleştirmeyi" (Tekeli & Şaylan, 1978: 107) ve bu özgür bireylerin toplamı olarak halkın iktidarını hedeflemektedir.

Ancak Halk Sektörü'nün nasıl bir modelleme ile uygulamaya geçirileceği konusu belirsiz bırakılmıştır. Diğer taraftan Ecevit'in Halkçılığı döneminde kalkınmayı köylüden başlatma (ya da kırsal kalkınma) amacına yönelik CHP'nin, 1969 Seçim Bildirgesi ile ortaya attığı *köykent* projesi kırsal kalkınmayı amacına ulaştırmak için en etkin araç olarak üretici kooperatiflerini önermektedir. Tarımda verimliliği arttırmak, köylünün uygarlık ve sosyal hizmetlerden yararlanmasını sağlamak, sanayileşme için altyapı-tesis hizmetlerinin en elverişli merkezlerde yoğunlaşmasını sağlamak, zamanla dağınık köy yerleşimlerini toplulaştırmak, köylüleri iş ve geçim sıkıntısından kurtararak kentlerdeki aşırı nüfus artışını ve çarpık kentleşmeyi engellemek amaçlarıyla (Görücü, 2020a: 771)¹⁴, bir merkez köy ile etrafındaki 8-10 köyün ekonomik ve işlevsel birlikteliğine dayanan köykentlerdeki küçük sanayi ve üretici kooperatifleri ise Halk Sektörü'nün bileşenleri olarak düşünülmüştür (Soral & Tekeli, 1976: 35). Bu nedenle izleyen bölümde, Ecevit Halkçılığı içinde Köycülük olgusunun taşıdığı işlevi ve kalkınmanın sosyal boyutunun araçları üzerine genel bir çerçeve çizmek gerekmektedir.

3. Kalkınmayı Köylüden Başlatma Stratejisi

1960'ların ortasından itibaren CHP'nin, 1970'lerde de ağırlıklı olarak Ecevit Halkçılığının kalkınmanın kırsaldan, köylüden başlayacağını vurgulaması ve yolu olmayan köylerin yollarının yapılması hedefinin somut ifadesi olan KUP'un 1978'de CHP çoğunluk iktidarı döneminde başlatılması, dönemin sosyal şartlarından nesnel olarak da öznel olarak da bağımsız değildir.

Nesnel olarak bağımsız değildir; zira nüfusun çoğunluğu, dolayısıyla seçmen kitlesinin ağırlığı hâlâ kırsal bölgelerde yaşamaktadır. Ecevit'in Halkçı siyasetinin arzuladığı yeni tarihsel blok yolunda, planlı sanayi çerçevesinde kentli orta sınıflarla işçi sınıfının yanına yoksul köylü nüfusunu ekleme hedefinin açık olduğu belirtilmişti. Bu nedenle KUP ile arzulanan, sadece yolu olmayan köyleri birbirine ya da köyleri kentlere ulaştırmak değil; aynı zamanda kentli destekçi tabakalarla yoksul köylülük arasında ittifaka dayalı, maddi temeli olan bir yeni tarihsel blok inşa etmektir.

Dönemsel koşullar ve göstergeler bu arayışın yersiz olmadığını kanıtlar. Örneğin 1980 yılında Türkiye nüfusunun % 56,1'i hâlâ kırsal bölgelerde yaşamaktadır. 1960 Köyler İstatistiği'ne göre ise köylerin ova ve vadide kurulanlarının nüfusu, toplam köy nüfusunun sadece % 30,9'unu barındırırken, % 69,1'i eteklerde, sırtlarda ya da yamaçlardaki köylerde yaşamaktadır. Merkezden uzak, ulaşılması güç, dağınık yerleşimler; altyapı hizmetlerinin hem götürülmesini geciktirmekte hem de masraflı olmasına yol açmaktadır. Söz konusu nedenlerle 1960'ların sonunda, Türkiye'de köylerin taşıma araçları ve yol durumu açısından ulaştırma olanaklarından büyük ölçüde yoksun oldukları görülmektedir (Bkz. Sencer, 1971: 28, 36). Bunun ne denli ciddi bir sorun olduğunun kanıtı, köylerin ilçe merkezlerine olan uzak mesafesidir. Bir yandan köylerin dağlık, engebeli bölgelerde kurulmuş olması, diğer yandan da köylerin ilçe merkezine olan uzaklığı, köyün kentle, kamusal siyasetle bütünleşmesi açısından var olan zorlukları daha da pekiştirmektedir. Keleş'in de aktardığı üzere, bu dönemde "köylerin üçte birine yakını, ilçe öteklerine 30 kilometreden daha uzakta yer almaktadır" (Keleş, 1998: 186).

¹⁴ Köykent ile ilgili olarak ayrıca Bkz. Geray, 1974; Erdönmez, 2005.

Öznel şartlara gelince: Türkiye’de toplumsal ve siyasal mücadelenin özellikle 1960’ların ikinci yarısından itibaren yükselişe geçmesinin ve bu yükselişin öncü kadrolarının, eylem repertuarlarının görünürleşmesinin; bunu yaparken de edindikleri deneyim çerçevesinde kırsalla ilişkili geliştirmelerinin, yeni köylü eylemlerinin ve taleplerinin ortaya çıkışındaki öznel müdahale payı yadsınamaz (Yıldırım & Haspolat, 2020: 682). Dolayısıyla “aşağıdan modernleşme” süreci, halkın emekçi katmanlarının uyanış ve uyandırma pratiğini eşzamanlı olarak geliştirmiş, beslemiştir. Bunun kırsala, köylü mücadelesine ulaşmaması ise düşünülemez. Gerçekten de, özellikle 1960’ların ikinci yarısı, “1967-1971 arasında kalan dönem, köylülerin Cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde olmadığı kadar radikal bir biçimde ve modern demokratik mücadele biçimlerini kullanarak harekete geçtiklerine tanık olmuştur” (STMA, 1988: 2136).

Bu dönem, küçük toprak sahibi ve topraksız köylülerin üretim/mülkiyet ilişkileri temelinde ülkenin farklı bölgelerinde harekete geçtiklerinin onlarca örneğiyle doludur. Yol talebi ya da yapımı etrafında gelişen köylü seferberliği ise, daha ziyade “yeniden üretim” ilişkileri temelinde, köylünün “hak” olgusuyla tanışmasının ve sağlık, eğitim gibi diğer haklara erişme hakkı çerçevesinde de yolu araçsal kılmasının ete kemiğe bürünmüş hali gibidir (Yıldırım & Haspolat, 2020: 682).

Bunun nedeni ise bellidir: Türkiye kapitalizminin dünya kapitalizmiyle eklemleme arayışı çerçevesinde geliştirilmeye başlanan karayolları merkezli ulaştırma politikası, nüfusun çoğunluğunun kırsalda yaşadığı koşullarda bile, köye ya da köylüye adil biçimde ulaşmamıştır. Köylü, kalkınmadan payını eşit oranda alamamış; 1960’ların ikinci yarısından itibaren de bu süreç, özellikle Tekeli ve İlk’in sözünü ettikleri “popülist modernleşme” çerçevesinde (Tekeli & İlk, 2004), halkın kendi talep ve örgütlenme biçimleriyle, aşağıdan yukarıya modernleşme süreçlerine katılmaları, bu süreci kendi gereksinimleri doğrultusunda şekillendirmeleri ve bu anlamıyla da siyasal aktivasyon içine girmeleri yönündeki arayışlarla birlikte ilerlemiştir¹⁵. Bu açıdan özellikle 1960 ile 1980 arası dönem, hem kentli işçi sınıfı hem de aynı hızla olmasa bile yoksul kırsal nüfus açısından bir sosyal uyanış devresi niteliğine bürünmüştür.

1970’li yıllarda da özellikle Doğu, Kuzey ve Güneydoğu Anadolu’da yolu olmayan, kalkınmadan payını kentlerle aynı oranda almayan köyler bulunmakta, yol ve altyapı sorunu devam etmektedir. Bu anlamda işçi hareketinin ve sosyalist mücadelenin yükselişte olduğu 1970’li yıllarda Ecevit’in önderliğinde yeni bir Halkçılık siyasetine yönelen ve sosyal mesajının altını emekçi kitlelerden yana daha da kalın çizmeye başlayan CHP’nin de yol sorununa müdahale etmeye başladığı, bunu merkezi bir iktidar programının parçası haline getirmeye çalıştığı ve yine bu çerçevede de kentli destekçi katmanlarla yoksul köylülüğü birleştiren yeni bir tarihsel blok inşasında kendi “yol” projesini geliştirmeye yöneldiği görülmektedir.

Bu proje Köylüye Ulaşım Projesi, yani KUP’tur. KUP 1978’de CHP çoğunluğunda kurulan hükümet döneminde başlatılacaktır; ancak bunun daha genel bir tarihsel blok arayışının, yapı ile üstyapı arasındaki birliği sağlayacak bir hegemonya stratejisinin uzantısı olduğu açıktır.

¹⁵ Az gelişmişliğin modernizmi çerçevesinde, Berman St. Petersburg (Rusya) modernleşme sürecinin dönüşümünü ele aldığı bölümde, Petro’nun yukarıdan modernleşme sürecine dayalı olarak inşa edilen şehirde, “yeraltı insanı”nın sokağa, kamusal alana bir eşit özne olarak çıkma mücadelesinin izlerini 19. yüzyıl Rus Edebiyatı aracılığıyla sürer. Bu açıdan bizde özellikle 1960 ile 1980 arasında gelişen işçi, köylü ve gençlik/aydın mücadelelerinin büyük oranda böyle bir “aşağıdan modernleşme” sürecine işaret ettiğini, bir yüzyıllık gecikmeyle de olsa, belirtmek mümkündür. Bkz. Berman, 2000: 300-314.

Haspolat, E. & Yıldırım, D. (2021), "Ecevit Döneminde CHP Halkçılığı ve Yol Siyaseti: Köylüye Ulaşım Projesi (KUP) Örneği", Fiscoeconomia, 5(1), 56-86.

Dolayısıyla KUP'tan söz etmeden önce, KUP'a giden süreçte CHP'nin yeni tarihsel blok arayışından, köylüden başlayacak bir kalkınma hamlesine vurgu yapmasından, bunun için köykent ve kooperatiflere dayalı yeni bir yerleşim ve üretim örgütlenmesi hedefine girmesinden biraz daha söz etmek gerekmektedir. Zira KUP, tam da bu hedeflerin kırsalda gerçekleşebilmesi için gerekli ulaşım olanaklarının iyileştirilmesi hedefiyle bağlantılı olarak ortaya çıkacak; diğer hedeflerle bağlantılı bir anlam kazanacak; dolayısıyla salt bir ulaştırma politikası olmanın ötesinde, etrafında yeni bir tarihsel bloğun inşa edilmesine aracılık edecek bir proje niteliğine bürünecektir. Bu projenin hedefi, kırsaldan başlayacak bir kalkınma hamlesi için gerekli köykent ve kooperatifler gibi örgütlenmelere girişmeden önce köyleri hızla ve öncelikle altyapı ve ulaşım bakımından iyileştirmek ve uygun hâle getirmektir.

Nitekim CHP'nin "AK Günlere" başlığını taşıyan 1973 Seçim Bildirisi'nde yer alan şu ifade, KUP'un yoktan var olmadığı ve salt ulaştırma siyasetiyle ilişkili görülemeyeceğinin kanıtıdır: "CHP'nin halkçı iktidarında kalkınma köylüden başlayacaktır ve bütün topluma dengeli, adaletli ve güçlü olarak yayılacaktır" (CHP, 1973: 25). KUP tam da bu yeni kalkınma arayışı içinde anlam kazanacaktır.

Kalkınmanın köylüden başlaması, bir yandan kamusal kaynakların zaten kalkınmış yerleşimlere göre, geri kalmış bölgelere kaydırılmasını; bir yandan da köylünün kendi geçim araçlarıyla, kooperatiflerle yaşamını sürdürebilmesini sağlayacak bir pazar bütünleşmesini gerektirecektir. Dolayısıyla bu yeni kalkınma anlayışının gerçekleşmesi için, öncelikle altyapı sorununun, başta yol olmak üzere, giderilmesi gerektiği yine ilgili bildirmede şu sözlerle ifade edilmektedir: "Gerçi bunun için bazı altyapı hizmetlerinin kırsal alanlara sür'atle ulaştırılması gerekecektir. Fakat şimdiye kadar izlenen ve büyük kaynak israfına yol açan kalkınma biçiminden uzaklaşmakla arttırılacak maddi olanaklar, yol, su, elektrik ve okul gibi hizmetleri kırsal alanlara ulaştırmanın giderlerini büyük ölçüde karşılamaya yetecektir" (CHP, 1973: 27).

Yine öncesinde, 1969'da yayınlanan "Düzen Değişikliği Programı"nda CHP'nin "köykentler" projesini öne sürdüğü bilinmektedir. İlgili projenin gerçekleşmesi ve köylerin birbirleriyle ulaşım ve iletişim olanaklarının iyileştirilmesiyle köylünün yerinde kalkındırılması ve çarpık göç, şehirleşme düzeninin önüne geçilmesi arayışı bağlamında yol sorununun merkezi bir önem taşıdığı burada da ifade edilmektedir. 1969 Bildirgesi'nde yer alan şu ifadeler bunun kanıtıdır: "Köykent adı verilebilecek olan bu merkezler, çevre köylerine yollarla bağlanacağından, köylü, bu merkezlerdeki hizmetlerden, olanaklardan, günü gününe, kolayca yararlanabilecektir" (CHP, 1969).

Bu noktada 1969 Seçimlerine dönük olarak hazırlanan Düzen Değişikliği başlıklı bu seçim bildirgesinin, "Düzen Değişikliği" olgusunu daha ilk sayfadan itibaren köylünün yaşamıyla ilişkili olarak açıkladığı da not edilmelidir. Bu aşama, 1968 sosyal uyanışının etkilerinin bazı köylere de ulaşmaya başladığı dönemde CHP Halkçılığının ve Köycülüğünün sosyal bir içerikle güncelleniyor olduğuna dair önemli işaretler barındırmaktadır. Bildirgenin ilk bölümünün başlığı, "Köylüye Dönük Düzen Değişikliği"dir ve devamında şu sözlerle açılır: "Türk halkının üçte ikisi köylüdür. Ortanın solunda insancıl ve halkçı bir tutum izleyen CHP, halkımızın çoğunluğunu meydana getiren köylülerimizi öncelikle kalkındırmayı bir ödev bilir" (1969: 1).

1969 Düzen Değişikliği Bildirgesi, köylüye dönük düzen değişikliği için üç amaç belirlemektedir. Köylünün üretimini arttırması, bu üretim artışından elde edilecek değerlerin geniş ölçüde köylünün olması, ekonomik gücü artan köylünün Türkiye'nin hızlı sınılaşmasına katkıda bulunması (1969: 2). "Toprak işleyenin, su kullananın" sloganının da belirleyici hâle geldiği bu

Haspolat, E. & Yıldırım, D. (2021), "Ecevit Döneminde CHP Halkçılığı ve Yol Siyaseti: Köylüye Ulaşım Projesi (KUP) Örneği", *Fiscaoeconomia*, 5(1), 56-86.

programda, köy yollarının yapımının hızlandırılması ve sürekli bakıma tabi tutulması da, köylüye dönük kapsamlı, sosyo-ekonomik düzen değişikliği hedefi kapsamında "devletin ödevleri" arasında sayılacaktır (1969: 11).

Yine 1973 tarihli "AK Günlere" başlıklı Seçim Bildirgesinin *Ulaştırma* alt başlığında yer alan ifadeler de, Ecevit önderliğindeki CHP'nin yeni Halkçı siyasetinin kırsal kalkınmaya ilişkin yaklaşımının öncelikle ulaştırma/yol sorununun çözümüne bağlı görüldüğünün, bu anlamda KUP'un işaretlerinin bu tarihlerden itibaren verildiğinin kanıtı gibidir: "CHP iktidara gelince kurulacak bütün köykenetlerin anayollarla, bütün köylerin de köykenetlerle ulaşım bağlantısı kısa zamanda gerçekleştirilecektir. Bunu sağlayabilmek üzere, yurtdışındaki işçilerin ve köylü kooperatiflerinin katılmaya teşvik edilecekleri bir yol makinaları sanayi öncelikle kurulacaktır. Bu sanayi kurulup gelişinceye kadar, daha verimli kullanımla ve gerekirse ithalatla makine parkı güçlendirilecektir" (CHP, 1973: 112).

CHP'nin Ecevit önderliğindeki yeni Halkçı siyasetinde gelişmenin köylüden başlatılacağı yönünde artan vurgular, bu partinin erken Cumhuriyet dönemi Köycülük anlayışının kültürel yönünü daha sosyal ve sınıfsal bir zemine çekmeye başladığına işaret olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda, köylüyü kazanmaya ve kentli destekçi katmanlarla eklememeye dayalı yeni bir tarihsel blok inşa etme arayışındaki Ecevit Halkçılığı, bir yandan aracıları, tefecileri, üretken olmayan katmanları besleyen bir kapitalizm modeline karşı üretken bir sanayileşmeyi, diğer yandan ise Sovyet sosyalizmi modeline karşı, üretim araçlarına el koymadan bir ara, üçüncü sektör yaratmayı hedeflemekte ve bunu da Halk Sektörü ifadesiyle açmaya çalışmaktadır.

Bir "üçüncü yol" olarak Halk Sektörü, yukarıda kısaca değindiğimiz üzere, kooperatifleri merkeze almakta ve bu açıdan da gelişmeyi halkın kendi olanaklarıyla ürettiği, dağıttığı ve aracılardan azaltıldığı bir kalkınma modelinde aramaktadır. Böyle bir ortamda CHP'nin Halkçılık ve Köycülük anlayışının, önceki bölümde ayrıntılı seyrini aktardığımız şekilde, iktisadi ve sosyal temelde güncellendiği açıktır. Nitekim CHP'nin 23. Kurultayı tarafından 29 Kasım'da kabul edilen 1976 Programında da, bunun yolu şu sözlerle ifade edilmektedir: "Gelişmeyi köylüden başlatabilmenin önde gelen koşulu köylünün örgütlenmesi, öylece gücünü birleştirebilmesidir. Bu amaçla, tarım kesiminde üretim ve pazarlama için, bol ve ucuz araç ve gereç ve tüketim maddeleri sağlamak için ve tarımsal ve sınai yatırım için yaygın ve güçlü bir kooperatifçilik hareketi oluşturulacaktır" (1976: 69).

Programın *Ulaştırma* alt başlığında ise yine bununla bağlantılı olarak, "Karayolları bakımından ekonomik zorunluluk durumuna gelen otoyollarla köylerin yol gereksinmesine ve köylerle köykenetler ve anayollar arasında ulaşım kolaylığı sağlanmasına öncelik verilecektir" (1976: 164) ifadelerine yer verilmektedir. Bu açıdan Ecevit Halkçılığında köylüye yol projesinin salt bir ulaştırma projesi olmadığı, yeni bir kalkınma modeli etrafında oluşturulacak tarihsel blokta amaçtan çok araç olarak işlevselleştiği bir kere daha görülmektedir. 1978'de uygulamaya konacak olan KUP'un, Ulaştırma Bakanlığı yerine Ali Topuz öncülüğünde, Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı tarafından yürütülmesi de, kanaatimizce "yol" sorununun salt bir ulaştırma konusu olarak görülmediğinin açık kanıtıdır¹⁶.

CHP'nin 1970'li yıllarda Halkçı anlayışla geliştirdiği bu yeni tarihsel blok stratejisi, özellikle ekonomik krizin giderek bir yönetim krizine dönüştüğü 1970'lerin ikinci yarısında da devam

¹⁶ Ali Topuz'un anıları çalışmamız açısından oldukça ön açıcı niteliktedir. İlerleyen kısımda değinilecektir. Bkz, Topuz, 2011.

Haspolat, E. & Yıldırım, D. (2021), "Ecevit Döneminde CHP Halkçılığı ve Yol Siyaseti: Köylüye Ulaşım Projesi (KUP) Örneği", Fiscoeconomia, 5(1), 56-86.

etmiştir. Ataay'ın da belirttiği üzere CHP, "1977 seçimlerine girerken, hem ekonomik krizi aşma hem de ülkedeki kalkınma özlemlerine yanıt verme iddiasıyla ortaya çıkmıştı" (Ataay, 2006: 247).

Yine Ataay'ın belirttiği gibi, CHP'nin hedeflerinin işaretleri, IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı Strateji Taslağı'nda verilmişti. "Bu programda, yerli ve yabancı sermayeye, alternatif bir gelişme stratejisi ve bu strateji temelinde alternatif bir sınıf ittifakları sistemi öneren CHP, omurgasını sanayi burjuvazisinin oluşturduğu bu stratejiye işçi sınıfı ve yoksul köylülüğün desteğini sağlamayı vaat ediyor, bunun için de, bu kesimlerin istemlerine yönelik kimi ekonomik ödünler vermeyi öngörüyordu" (Ataay, 2006: 247).

Bu çerçevede, bir yandan aracılıktan, tefecilikten beslenen sermaye kesimleri karşısında sanayi burjuvazisinin desteğini almayı amaçlayan bu program, işçi sınıfıyla yoksul köylülüğü de ortak bir tarihsel blok etrafında birleştirmeyi hedefliyordu. Söz konusu Halkçı strateji, bir yandan da başta Doğu ve Güneydoğu olmak üzere, gelişmeden payını alamamış, geri bırakılmış bölgeleri de bu tarihsel bloğa eklemeyi öngörüyordu. Bu anlamda köylü sorunu ile Güney sorununu iç içe geçiren Gramsci'nin tarihsel blok tahlilinin Halkçı sol tarafından, başarılı olup olmamasından bağımsız olarak, bir ekleme stratejisi çerçevesinde Türkiye'nin 1980 öncesi sosyal ve siyasal şartlarına göre değerlendirilmeye çalışıldığını belirtmek mümkün.

Yine Ecevit'in özellikle Doğu ve Güneydoğu'nun geri bırakılmışlığına yaptığı vurguyla kalkınmanın köylüden başlayacağına dair programatik önerisi arasında da bir bütünlük olduğunu söyleyebiliriz. KUP'un öncelikle Kuzey ve Güneydoğu Anadolu'da, kalkınmadan payını almamış bölgelerde uygulamaya konulacak olması da, bu bütünlüğün uygulamadaki kanıtı olarak değerlendirilebilir.

Gerek seçim bildirgelerinde gerekse de Ecevit'in Meclis bütçe görüşmeleri sırasında yaptığı konuşmalarda ve yine ek olarak, Ecevit'in seçim öncesi radyo propaganda konuşmalarında Doğu'nun kalkınması sorununa özel olarak eğilmesi bu açıdan tesadüf değildir. Nitekim 1978'de Ecevit başbakanlığında hükümet kurulduktan sonra KUP ve Köykent projesi aracılığıyla bu bölgedeki yerleşimlere yapılan ziyaretlerde de bu yeni tarihsel blok içine bölge halkını ekleme arayışının somut ve maddi izleri görülebilmektedir. Örneğin Ecevit tapu dağıtmak için Ekim 1978'de gittiği Van'ın Çaldıran ilçesinde köylülere seslenerek, "önce Türkiye kalkınsın, sonra sırası gelince Doğu kalkınır görüşüne de katılmıyoruz. Doğusuyla Batısıyla bütün Türkiye birlikte kalkınacaktır" demek ve bunu KUP ile ilişkilendirerek şöyle devam etmektedir:

"Bu yıl devlet yönetimini büyük sıkıntılarla devraldık ama bir yandan afetzede yurttaşlarımıza uzanan devlet eliyle, bir yandan hayvan yetiştiren köylülere uzanan, erişen devlet ilgisiyle, öte yandan, en uzak, kuş uçmaz kervan geçmez köylere kadar erişen Köylüye Ulaşım Projesiyle kalkınmayı köylüden başlatma, köyden, yoksuldan başlatma ve Doğu'dan, Güneydoğu'dan başlatma sözümüzü yerine getirmeye başladık" (Doğu'nun Kalkınması, 1978: 5-6).

Yine Muradiye ilçesinde köylülere seslenirken de kalkınma, bölgesel geri bırakılmışlık ve yol ilişkisine KUP'a gönderme yaparak değinmeyi sürdürür Ecevit: "Yıllar önce dedik ki, kalkınmayı köylüden başlatacağız; nitekim hükümet kurduk, ilk iş arabalarını Van'ın, Hakkari'nin, Ağrı'nın yol erişmemiş köylerine gönderdik" (Doğu'nun Kalkınması, 1978: 11).

Haspolat, E. & Yıldırım, D. (2021), "Ecevit Döneminde CHP Halkçılığı ve Yol Siyaseti: Köylüye Ulaşım Projesi (KUP) Örneği", Fiscaeconomia, 5(1), 56-86.

Van'da gerçekleştirdiği açık hava mitinginde de köylüden başlayacak kalkınma anlayışı içinde KUP'un bir araç olduğunun altını şöyle çizer: "İş aramak için köylü büyük şehirlere, Almanya'ya göç etmek yerine, iş, fabrika, hizmet köylünün ayağına gelecek, Köylüye Ulaşım Projesi ile en uzak köylere kadar ulaşan yollardan size yalnız otomobil, kamyon, otobüs değil, hizmet gelecek, doktor gelecek, yatırım gelecek" (Doğu'nun Kalkınması, 1978: 17).

Görüldüğü üzere Ecevit köylüden başlayacak kalkınma için köye iş, fabrika ve hizmet gitmesi gerektiğini belirtmekte, köykent projesini ve Halk Sektörü temelinde kooperatifleşmeyi bu çerçevede ele almakta ve KUP'u da bütün bu amaçların gerçekleşmesi doğrultusunda öncelikli araç olarak değerlendirmektedir. Dorutay köykentinde yaptığı konuşmada bu nedenle meselenin "yol" olmadığının altını bir kere daha çizer ve şöyle der:

"Bunun adı yol politikası değil, biraz önce Köyişleri ve Kooperatifler Bakanımız Ali Topuz'un da belirttiği gibi, köylüye ulaşım projesi: Yani, açılan yollardan köylüye hizmet ulaşacak, köylüye devletin eli uzanacak, hayvan yetiştiren köylüye yem yetiştirecek ve onun hayvanları zamanında alım merkezlerine ulaşabilecek. O yollardan köye doktor gelebilecek, hemşire, ebe gelebilecek, mühendis gelebilecek, devlet gelebilecek, hizmet gelebilecek" (Doğu'nun Kalkınması, 1978: 23-24).

Bu sözler, KUP'un köylüden başlayacak yeni bir kalkınma projesi içinde araçsallaştığını gösterdiği gibi, Türk sağının yol üzerinden geliştirdiği "köylünün şehre ulaşması" söylemini de büyük oranda tersyüz etmektedir. Dikkat edileceği üzere projenin adı Köylüye Ulaşım Projesi'dir. Bu noktada devletin köylüye ulaşmasının aracıdır yol; Ecevit ve Topuz'un bu vurgusu elbette önemlidir. Bir diğer farklılık da, köyde üretim sürecinin örgütlenmesinde köylü katılımına ve kooperatifleşmeye dayalı modelin öne çıkarılmasıdır.

Nitekim kooperatiflerle köyün kalkınması arasındaki bağlantı, Ecevit'in Ocak 1978'de okuduğu Hükümet Programı'nda da görünürleştirilmiştir: "Gelişmeyi köylüden başlatabilmenin temel koşulu, köylünün örgütlenerek güçlenebilmesidir. Bu amaçla, tarım kesiminde yaygın, güçlü ve demokratik bir kooperatifçilik hareketi desteklenecektir" (Ecevit, 1978).

Bütün bunların gerçekleşmesinin ilk adımı ise yol yapımının hızlandırılmasıdır, KUP işte bu bütünsel tablo ve arayış içinde devreye giren bir araçtır. Ecevit Halkçılığı döneminde kalkınmayı köylüden başlatma, geri bırakılmış bölgeleri yeni tarihsel bloğa ekleme ve alternatif bir birikim modelini kooperatifler aracılığıyla örgütlenme hedefi doğrultusunda yol yapımının hayati bir önem taşıdığı görülmektedir.

Buraya kadar, KUP'un içine doğduğu ve içinde işlevselleştiği siyasal ortama ve kalkınma projesine baktık. Şimdi KUP'a biraz daha yakından bakabiliriz.

4. Köylüye Ulaşım Projesi (KUP): Uygulama, Etki ve Yansımalar

1970'lerin sonuna doğru Türkiye'de ekonomik bunalımla siyasal bunalım giderek keskinleşmekte, geleneksel partilerin yönetim krizleri derinleşmekteydi. Bu ortam, "istikrar"lı bir hegemonyanın gelişmesini de önlüyordu.

Hegemonya araçlarının giderek etkisiz hâle geldiği, rıza örgütlemeye dayalı aygıtların yerini giderek zor gücünün ve şiddetin almaya başladığı bu dönemde Türk sağının merkez ve radikal unsurları arasındaki ayrım noktaları da silikleşmeye yüz tutmuş; milliyetçilik siyaseti etrafında "cephe" stratejisi adım adım politik toplum ile sivil toplumu otoriter yöntemlerle ve eşzamanlı olarak kuşatma, hak arayışlarını ve örgütlü emek hareketini bastırma hedefine yönelerek

radikalleşmeye başlamıştı. Tüm bu yönlerine karşın sağın cephe stratejisi de istikrarlı bir yönetme modelinin yaratılmasına yetmiyordu. Böyle bir ortamın en açık özelliği, Gramsci'nin yönetenlerle yönetilenler arasındaki temsil bağlarının giderek kopması bağlamında "organik kriz" olarak adlandırdığı durumun belirgin hâle gelmesiydi (Bkz. Gramsci, 1984: 91). Bu da istikrarsız hükümetler, kurulmasıyla bozulması bir olan koalisyonlar, koalisyon içi pazarlıklar ve kavgalarla tanımlanan bir siyasal süreci yaratmaktaydı.

Bu dönemde bir yandan sokağın şiddete teslim olmaya başlaması ve sosyalist sol hareketin yükselen faşizm karşısındaki bölünmüşlüğü, diğer yandan da sağın radikalizme kayan milliyetçi cephe stratejisine karşı sol-demokratik aktörlerin yeni bir tarihsel blok oluşturarak bütünlüklü bir karşı hegemonya inşa etmekte gecikmesi, krizi derinleştiren faktörler olarak dikkat çekiyordu.

Bülent Ecevit'in CHP içinde yeniden ve daha sınıfsal bir içerikle güncelleyerek öne çıkardığı iktisadi-sosyal Halkçılık stratejisi, tam da böyle bir dönemde yükselişe geçmişti. Bu ortamda özellikle kentli emekçi kitleler arasındaki desteğini artıran CHP, kırsalda da Adalet Partisi etrafında kümelenmiş sağ hegemonya tabanını sarsabilecek araçları geliştirmeye çalışmıştı. Bir yandan Kıbrıs Barış Harekâtı ile birlikte yükselen "milliyetçi popülizm" in rüzgârını arkasına alan Ecevit, öte yandan da kırsalın ekonomik, maddi şartlarını iyileştirerek bu kesimleri yeni tarihsel blok zincirine ekleme arayışına dayalı bir sosyal Halkçılık stratejisi gütmekteydi¹⁷. "Halk"ı sınıfsal düzlemde yeniden tanımlamaya dönük bu strateji, ideolojik ve siyasal düzeyde de "millilik" kozunu sağ hegemonya örgütleyen siyasetlerin elinden almaya dönük bütüncül girişimleri oranında, Türkiye solunun Gramsciyen anlamda bir "national-popular/ulusal-halkçı"¹⁸ proje geliştirmesi ve bu çerçevede de genişletici bu strateji sayesinde iktidara gelmesi bakımından önemli bir başarı potansiyeli barındırmaktaydı.

Nitekim bu yeni strateji, CHP'nin etrafındaki destekçi sınıfları çeşitlendirmiş; emekçi ve küçük üretici karakterli işçi ve köylü kesimlerinin desteğini seferber etmeye başlamıştı. Görücü'nün de altını çizdiği üzere, CHP'nin sınıfsal göndermeleri yoğunlaşmış yeni Halkçılığı sayesinde oy oranları artmaktaydı; örneğin 1973 seçimleri bu açıdan önemli bazı işaretler barındırmaktaydı: "CHP'nin oy oranı 1969 seçimlerine oranla % 5.9 artarak, % 27.4'ten % 33.3'e çıktı. Partinin, nüfusu 10.000'den fazla 115 yerleşim yerinde aldığı oy oranı % 43.5'e çıkıyordu. Fakat kırsal kesimde aldığı oy oranı % 28.3'tü. Nüfusu 120.000'den fazla olan şehirlerde CHP'nin oylarında düzenli bir yükselme vardı ve nüfusu 400.000'den çok olan şehirlerdeyse oy artışı en yüksek seviyesine çıkıyordu. İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana'da ortalama oy artışı % 12.25'ti" (Görücü, 2020b: 350).

¹⁷ Özdemir'in ifadesiyle, "Ecevit'in 1970'li yıllardaki popülist siyasetinin iki ayak üzerinde yükseldiğini söylemek mümkündür. İlki, Ecevit'in 1968 yılında Mecliste bütçe görüşmeleri sırasında yaptığı konuşmalarında çerçevesini çizdiği, 1969 yılındaki seçimde ise program olarak sunduğu Bu Düzen Değişmelidir konsepti ile belirlenen halkçı politikalarıdır. İkincisi ise 1974 yılında Kıbrıs Hârekatı ile doruk noktasına ulaşan milliyetçi popülizmdir" (Özdemir, 2020: 335).

¹⁸ Gramsci'nin bu kavramlaştırması, özellikle Latin Amerika ülkelerinde sol siyasetlerin genel stratejileri bağlamında oldukça işlevsel bir nitelik kazanmıştır. Halkın özlem ve beklentilerini, içinde bulunduğu özgün tarihsel/ulusal/yerel kültürel ve siyasal formasyonla harmanlayarak, yeni tarihsel blok ittifaklarının "ulusal genel irade" konumuna yükselmesi açısından büyük önem taşıyan bu strateji, genel olarak Sol Popülizm'in siyasal genişleme, iktidara erişme, karşı cepheyi daraltma/yalnızlaştırma hedefleri bakımından her ülkede özel bir bağlamda işler. Kavramın merkez dışı ülkelerdeki stratejiler bağlamındaki farklı kullanımları için Bkz. Rabotnikof & Aibar, 2012; Shi, 2000; Burgos & Furio, 2015; San Juan Jr., 2009.

Haspolat, E. & Yıldırım, D. (2021), "Ecevit Döneminde CHP Halkçılığı ve Yol Siyaseti: Köylüye Ulaşım Projesi (KUP) Örneği", Fiscoeconomia, 5(1), 56-86.

Bu noktada CHP'nin destekçi tabanı içinde iki sosyal grup özellikle dikkat çekmekteydi: Yine Görücü'nün ifadesiyle;

"bunlardan ilki, büyükşehirlerin kenar mahallelerinde yaşayan işçi sınıfı ve yoksullardı. Başta imalat sanayinde, madenlerde, özel teşebbüsün elindeki sanayi kollarında çalışan sendikalılar olmak üzere sanayi işçileri yoğun olarak CHP'yi destekliyordu. İkincisi CHP, ekonomik olarak görece iyi durumda olan küçük köylülerin yaşadığı yerlerde de önemli oy elde etmişti. Pazar için üretimin en yaygın olduğu Ege, Marmara ve Trakya'da 1960'larda yaşam standartları kayda değer biçimde iyileşmişti... Kırsal yapının durağan olduğu Siirt, Ağrı, Bitlis, Gümüşhane, Van, Erzurum, Ordu, Niğde, Çankırı gibi illerdeyse CHP'nin oy oranı düşmüştü" (Görücü, 2020b: 351).

Tablo 1977 seçimlerine giderken de değişmemiş, aksine pekişmişti. Bu ortamda CHP, "1977 seçimlerinde çok partili dönemde aldığı en yüksek oy oranına ulaşırken, toplumsal muhalefetin üzerinde yükselmişti. Seçmen tabanı emekçi sınıflara kaymış, emekçi sınıfların özelemlerinin sözcüsü misyonu ile iktidara aday olmuştu" (Ataay, 2006: 245).

Sonuç olarak; sıklaşan seçimler, çabuk dağılan hükümetler ve çözülemeyen ekonomik sorunlar ortamında Ecevit Hükümeti Ocak 1978'de göreve geldi. Yaklaşık iki yıl (22 ay) görevde kalacak olan Ecevit başbakanlığındaki hükümet, bir yandan planlı sanayiye dayalı bir kalkınma modeli çerçevesinde, üretken sermayeyi yanına çekebilecek, bunu yaparken işçi sınıfının kazanımlarını koruyacak, orta tabakaların pahalılık ve zamlar karşısında eriyen alım gücünü yeniden iyileştirecek, bu kentli sosyal ittifaka da yoksul köylülüğü kazanacak nitelikte yeni bir tarihsel blok önerisi getirmekteydi. Halkçılık, bunun "ulusal-popüler" ifadesiydi.

Zira az önce sözü edildiği üzere, endüstrileşmiş işçi sınıfı kentlerine yakın ve küçük üreticiliğin yaygın olduğu kırsal yerleşimlerde sağlanan oy artışı, yoksul köylülüğün daha yoğun olduğu, kamu hizmetlerinden ve pazarla bütünleşme olanaklarından yoksun bırakılmış, kalkınmadan yeterli payı almamış Kuzeydoğu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu gibi bölgelerde sağlanamamıştı. Bu açıdan yeni tarihsel blok, kentli emekçi sınıflara küçük üretici köylülüğün yanında kır yoksullarını da ekleyecek bir Halkçılık stratejisi üzerinde yükseltilecekti. Nitekim Köykent projeleri, kalkınma kooperatifleri, Halk Sektörü ve elbette bu makaledeki konumuz olan KUP bu yeni tarihsel blok inşası sürecinde yoksul köylülüğü ve gelişmeden payını alamamış bölgeleri kazanmanın somut, maddi adımları olarak gündeme gelmekteydi.

Ancak bu dönemde, yani 1978 başında ülkede bir yandan da ciddi kaynak kıtlığı sorunu yaşanmakta ve ekonomik bunalım derinleşmekteydi. Ecevit'in akademik ekibinde de yer almış ve 1970'lerin sonunda DPT Müsteşarlığı görevini yürütmüş olan Bilsay Kuruç'un aktarımıyla, "iki şeyin ağırlığı fazlaydı. Birincisi dış borçlar. Dış borçlar Demirel ayrılmadan Türkiye'nin üzerinde Demokles'in kılıcı haline gelmişti ve bunu dış dünya elde tutmak istiyordu. Dolayısıyla dış borçları çözebilmek lazımdı, bir; iki, Amerikan ambargosu henüz kalkmamıştı. Amerikan ambargosunu kaldırmak ve savunmayı güvenceye almak gerekiyordu. Bu ikisi Türkiye'nin ekonomisi üzerinde büyük baskı yaptı" (Kuruç, 2020: 241). Bu nedenle de uygulama kolay değildi.

KUP, tam da bu ekonomik darboğaz ortamında, kentli ittifakla yoksul köylülüğü ekleme hedefi doğrultusunda, yoksul köylülere seslenen yeni bir bütünlüklü yerleşim ve üretim modelinin geliştirilmesi için gerekli yolların, altyapı yatırımlarının ivedilikle tamamlanması ihtiyacı dolayısıyla ortaya çıktı.

Haspolat, E. & Yıldırım, D. (2021), "Ecevit Döneminde CHP Halkçılığı ve Yol Siyaseti: Köylüye Ulaşım Projesi (KUP) Örneği", Fiscoeconomia, 5(1), 56-86.

Bir yandan, on yıllardır kamusal hizmetlerden mahrum bırakılmış, ihmal edilmiş köylerin yollarının, ülkede ekonomik ve siyasi kriz şartları sürerken, CHP iktidarı tarafından kısa sürede yapılarak sorunun çözüme kavuşturulması, CHP'nin "sorun çözebilme" kapasitesi etrafında yeni bir anlatı inşa etmesine, bir başarı hikâyesi geliştirmesine olanak verecek; diğer yandan da yeni tarihsel blok inşası sürecinde köylüden başlayacak kalkınma hamlesinin diğer adımlarının (köykent, kooperatifler gibi) başarılabilmesinin de önü açılmış olacaktı. KUP'un bu iki hedeften bağımsız olarak değerlendirilmesi mümkün değildi. Dolayısıyla, Ecevit'in "yol amaç değil, araçtır" sözü de tam olarak bununla bağlantılıydı (Milliyet, 19 Haziran 1978).

Bu saptamanın izinde olan bir çözümleme de, Prof. Dr. Ruşen Keleş'in 31 Ağustos 1978'de Cumhuriyet'te çıkan değerlendirmesinde yer almaktaydı. Keleş yazısında, "bu tasarı, adının verebileceği yanlış izlenimin tersine, dar anlamında bir ulaşım ya da köy yolu yapma girişiminden çok, köyün kalkınmasını bütün yönleriyle ele almak amacıyla olan bir deneydir" (Keleş, 1978) diyerek, KUP'un daha genel bir köy kalkınması paradigması içindeki işlevine göre değerlendirilmesi gerektiğine işaret ediyordu.

Daha önce de belirtildiği üzere, KUP salt ulaştırma ile sınırlı bir proje değildi; köyün kalkındırılması hedefiyle bağlantılı bir araçtı. Tam da bu nedenle projeyi, Köyleri ve Kooperatifler Bakanlığı üstlendi. Bülent Ecevit'in başbakanlığındaki hükümette bu görevi Ali Topuz yürütmekteydi. Dönemin gazete arşivleri, Topuz'un KUP sürecindeki öne çıkışının da kanıtı niteliğinde. Bakan Topuz'a göre "köylümüzün yol sorununun çözümüne yeni bir anlayış ve yöntem getiren Köylüye Ulaşım Projesi, 1978 ortalarında, yurdumuzun geri kalmış Doğu bölgelerindeki 15 ilde uygulamaya konulmuştu. KUP, köy yolu yapımında standartları yükselterek, iklim koşullarına göre yer değiştiren gezici şantiyeler kurarak ve toplu çalışma ilkelerine dayalı bir yol yapım yöntemi, bir mühendislik projesidir" (Topuz, 2011: 301).

Aynı dönemde Bakanlık müsteşarlığına Yiğit Gülöksüz getirilmişti. Projenin başlatılmasıyla birlikte basına bilgi veren Gülöksüz'ün aktarımına göre de, "KUP bir başlangıçtır. Yol yapımı kırsal gelişmeyi başlatmada sadece bir araçtır. KUP'la başlayacak, KUP'la ulaşılabilecek kırsal alanlarda yol yapımını takiben, diğer kırsal gelişme gayretleri yoğunlaştırılacaktır" (19 Haziran 1978, Cumhuriyet)¹⁹.

KUP'un ilk görev yeri olarak Hakkâri'nin Şemdinli ilçesi belirlenmişti. Bir bakıma en zorlu, en fazla ihmal edilmiş, coğrafi açıdan oldukça çetin bir bölgede başarı kazanmak, yola bölge halkının desteğini alabilecek bir başarı hikâyesi yaratarak çıkmak adına, bu önemli bir seçimdi. İş makineleri Ankara'dan Şemdinli'ye törenle gönderilmişti. Bakan Topuz, Meclis'te yaptığı konuşmada, "Köylüye Ulaşım Projesi'yle etkin bir yol yapımına girişirken, Türkiye'nin en geri kalmış bölgesinden başladık" (Meclis Tutanakları, 1979) sözüyle bu durumu vurgulamakta ve kendilerinden önceki iktidarlara kendilerinin yol siyaseti arasındaki farkı da bu sözlerle görünür kılmaktaydı.

18 Haziran 1978 tarihinde Doğu ve Güneydoğu'da başlayan proje açısından 1978'in ilk 6 ayının hazırlık ve planlama aşaması olarak değerlendirildiği ifade edilebilir. Bu sürecin sonunda, 18

¹⁹ Bu noktada özellikle İlhan Tekeli'nin de rolünden söz etmek gerekir. Gülöksüz 2020'de yayınlanan söyleşisinde bu durumu şöyle aktarıyor: "1977 seçimlerinde Ecevit tek başına iktidar olabilecek sayıda milletvekili çıkaramamış ama bağımsız milletvekillerinin desteğiyle, hükümet kurulmuştu. Ali Topuz, Köyleri ve Kooperatifler Bakanı olmuştu. Bana da müsteşarlığı önerdi. İlhan Tekeli ile görüştüğümde sonra teklifi kabul ettim. İlhan da, görevde kaldığım sürece gayri resmi danışmanım oldu. Önemli projeleri ve kararları, onunla konuşarak geliştirdim" (İdealkent, 2020: 105).

Haspolat, E. & Yıldırım, D. (2021), "Ecevit Döneminde CHP Halkçılığı ve Yol Siyaseti: Köylüye Ulaşım Projesi (KUP) Örneği", Fiscaeconomia, 5(1), 56-86.

Haziran 1978’de KUP şantiyelerinin açılışı, Hakkâri’nin Şemdinli ilçesinde yer alan 30-1 numaralı şantiyede gerçekleştirilmişti. Topuz’un da aktardığı üzere, KUP çalışmalarını başlatmak üzere Başbakan Ecevit ve beraberindeki bakanlar, bu tarihte Şemdinli’ye gelmişti (Topuz, 2011: 305). Ecevit burada yaptığı konuşmada, “yol amaç değildir, araçtır. Gelişmenin başta gelen aracıdır. Bugün hızlı bir programla yapımına başlanan yollardan, tüm Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dan Hakkari’ye, Hakkari’den ilçelerine, köylerine şimdiye kadar görülmemiş bir yatırım ve hizmet akımı başlayacaktır” (19 Haziran 1978, Milliyet) demektedir. “KUP’la bölge köylüsü yalnız yola değil, gelişmenin ve uygarlığın tüm nimetlerine kavuşabilecekti” (19 Haziran 1978, Milliyet).

CHP’li Bakan Topuz kampanyayı başlattıktan sonra özellikle Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz’i kapsayan 8 günlük bir yurt gezisine çıkmıştı. Bu gezi bir yandan Kuzeydoğu Anadolu’da köy yolları sorununun hâlâ çözüme kavuşturulmadığının, yol sorununun köylünün temel sorun alanları arasında baş sıralarda yer aldığının yeni bir kanıtına dönüştüğü gibi, Bakan Topuz’un geçmiş yıllarda Köy İşleri Bakanlığı tarafından geliştirilen yol siyasetinin eksiklerine dair eleştirileri ortaya koyup CHP’nin kendi projesini anlatmasının da aracısı haline gelmiştir. Topuz, her seçim döneminde köylere gidip yol sözü verildiğini, ancak seçimden sonra, verilen sözlerin yerine getirilmediğini ve bunun köy halkıyla geleneksel merkezi siyasi partiler, aktörler arasındaki temsil bağına iyiden iyiye zayıflattığını yerinde saptamaktaydı (Yıldırım & Haspolat, 2020). KUP başlamıştı; Bakan Topuz gezileri aracılığı ile projeyi köylülere anlatıyor, bölge halkının desteğini kazanmaya ve bunu ulusal basın aracılığıyla ülkenin gündemine taşımaya çalışıyordu. Ancak köylüler için gerçekleştirileceğine, tamamlanacağına inanmamaktaydı. İhmal edilmiş bu bölgelerde köylerde yaşayan halk, merkezi siyasetle ancak seçim dönemlerinde ve patronaj ilişkileri temelinde bir ilişkiye zorlanmıştı. Dolayısıyla Bakan Topuz’un karşılaştığı güven sorunu, geleneksel siyasete dönük genel temsil krizinin sandık dışı göstergelerinden birisi olarak yorumlanabilirdi.

Nitekim tam da bu nedenle köylüler vaat yerine hemen Bakan oradayken yolun yapılması yönünde bir ısrar geliştirmekteydi. Bakan Topuz ise, köy yollarının yapımı için ülke çapında örgütlenen Yol Su Elektrik Genel Müdürlüğü’nün (YSE) partilerin seçim dönemi propagandalarının malzemesine dönüştüğünü ifade etmekte ve “mühendisler geri çağrılmayacak. Çünkü KUP tamamen Ankara’ya, bakanlığa bağlı çalışıyor” (2 Ağustos 1978, Milliyet) diyerek yol yapımının seçim siyasetine bağlanmasına ve bu çerçevede de geçmişteki Adalet Partisi iktidarlarına, sağ siyasetin yol etrafında ördüğü hegemonya stratejisine eleştiri getirmekteydi.

Gerçekten de benzer bir vurgu Başbakan Ecevit tarafından, KUP’u başlatmak üzere Şemdinli’ye gittiğinde yapılmıştı. Yol makinelerini halka gösteren Ecevit, “bu makineler göstermelik değildir. Bakanlar gittikten sonra bu makineler gitmeyecektir” (19 Haziran 1978, Cumhuriyet) diyerek, KUP’un arkasındaki siyasal desteği-kararlılığı görünür kılmış ve “yol siyaseti”ni salt seçim siyasetiyle sınırlı olmaktan çıkarak bir kalkınma modeliyle ilişkilendirmeye özel çaba göstermişti.

Nitekim ilk 5 aylık süreçte KUP oldukça etkin bir biçimde işlemeye başladı. 1978 yılının son ayında Ankara’da KUP, KİP ve Köykent projelerinin değerlendirilmesi için bakanlar bir toplantı gerçekleştirmişti. Ali Topuz burada yaptığı bilgilendirmede, “Bu yıl Köylüye Ulaşım Projesi bilindiği gibi Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde uygulanmış ve hazırlanan program yüzde 107 oranında gerçekleştirme ile uygulanmıştır” (3 Aralık 1978, Cumhuriyet) diyerek, istenen hedefe

Haspolat, E. & Yıldırım, D. (2021), "Ecevit Döneminde CHP Halkçılığı ve Yol Siyaseti: Köylüye Ulaşım Projesi (KUP) Örneği", Fiscoeconomia, 5(1), 56-86.

göre çalışmaların yürüdüğü altını çizmişti. Bu ortamda KUP, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yayınlanan ve 1979-1983 yılları arasını kapsayacak IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı'na da girmişti. Plan'da yer alan; "1978 yılında başlanan KUP uygulaması sürdürülecek, bu alanda mevcut makine parkının ve işgücünün etkin biçimde hizmet görmesi sağlanacaktır" (DPT, 1979: 416) ifadeleri bunun kanıtıydı.

Bu arada YSE Genel Müdürlüğü'nün geleneksel yol yapım çalışmaları da sürmekteydi. KUP bunu bütünlüyor, özellikle çetin kış şartlarına ve coğrafi engellere sahip Doğu'daki yerleşimlere, geri bırakılmış bölgeler için öngörülen kalkınma modeline geçiş hız kazandırmak için öncelik veriyordu. Topuz'un aktarımına göre 1978'de 10.600 kilometre yeni yol açılmıştı. Bunun 2.400 kilometrelik kısmı KUP tarafından gerçekleştirilmişti (Topuz, 2011: 309).

KUP'un işlevsel kılınması sonucu inşa edilecek yollar, "köylüden başlayacak kalkınma" modeli açısından yaşamsal önem taşıyordu. Ancak diğer yandan, KUP'un başlatılması, örgütlenmesi de bir başarı modeli olarak görülebilirdi. Ülkede ekonomik kriz vardı, kaynakların kullanımı tartışması gündemdediydi; böyle bir ortamda KUP, kamunun elindeki iş makinelerini ortak bir havuzda toplayarak ve bunları merkezi bir çerçevede, seçim yatırımlarına bağlı olmaksızın, KUP şantiyelerine yönlendirerek eldeki olanakların etkin, verimli ve hızlı kullanılmasına, doğru bir yönlendirme sonucu eldeki şartlarla çok daha iyi işlerin yapılabilir olduğu mesajının bu sayede verilebilmesine de hizmet ediyordu.

Bu açıdan, Ecevit Halkçılığının hegemonyasının somut, maddi bir süreç olarak görünür kılınıp örgütlenmesinde genel olarak "yol siyaseti"nin, özelden de KUP'un bu yönünü ihmal etmemek kanaatimizce gereklidir. Yine, Fatsa Belediye Başkanı seçilince Terzi Fikri tarafından başlatılan "Çamura Son Kampanyası"nın da bu yönde bir işlev gördüğünü ve başarı sağlandığını hatırlatmakta yarar bulunmaktadır (Bkz. Yıldırım & Haspolat, 2020: 690). Elbette her iki Halkçılık projesinin aralarındaki temel farklılıkları yok saymaksızın gündeme getirdiğimiz bu saptama; solun farklı siyasal aktörlerinin halkın somut sorunlarına çözüm üretme yeteneklerini kanıtlama, kaynakları halk için kullanma yeterliliklerini görünür kılma amacı doğrultusunda mutlaka bir "yol siyaseti"ne başvurduklarının anlaşılması adına dikkate alınmalıdır.

Nitekim kaynakların-araçların kamusal olarak ve etkin şekilde seferber edilebilmesi durumunda sorunlara çözüm üretmenin mümkün olduğu fikrinin pratik kanıtına dönüşen KUP sürecine dair Bakan Topuz'un aktarımı da bu noktada önemlidir: "YSE'nin uygulayageldiği çalışma yöntemiyle ana iş makinesi olan bir dozerle yılda 10-12 kilometre ham yol açılabilirken, KUP yöntemiyle aynı dozerle yılda 25 kilometre ham yol açılabilir duruma gelinmişti. Bu, aynı makine ve aynı işgücüyle, yani aynı parayla üretimi 2.14 kat artırmak demekti" (Topuz, 2011: 303). Müsteşar Gülöksüz'ün aktarımına göre de, "4 dozerden oluşan 50 gezici ekip. Her ekipte ortalama 15 iş makinesi bulunacak, kurulacak 50 şantiyeden her biri üç aylık bir dönemde en az 30 kilometrelik grup köy yollarını gerçekleştirecektir. 100 mühendis, 2000 teknik eleman. Kış aylarındaki çalışmalar daha batıdaki illerin köy yollarına kaydırılacaktır. Maliyet kilometre başına 500 binden 200 bine düşecektir" (19 Haziran 1978, Cumhuriyet).

Öyle ki toplamda 12.5 ay uygulanabilen projenin sonunda, 5120 kilometre köy yolu yapılmış, 1300'ü aşkın köye ulaşım sağlanmıştır (Topuz, 2011: 307). Yine Bakan Topuz'un aktardığına göre, "toplam 200 dozer ve 100 greyderden oluşan KUP şantiyelerinin yıllık hedefi, 5000 kilometre köy yolu yaparak, yolu olmayan 1200-1300 köye ulaşmak olarak saptanmıştı" (Topuz, 2011: 307). Haziran 1979'da yaptığı bir konuşmada ise Bakan Topuz, "Köylüye Ulaşım Projesi ile üç yıl içinde ülkemizin bütün köylerine ulaşılmış olacaktır" (aktaran Gümüşbaşı, 23

Haspolat, E. & Yıldırım, D. (2021), "Ecevit Döneminde CHP Halkçılığı ve Yol Siyaseti: Köylüye Ulaşım Projesi (KUP) Örneği", Fiscoeconomia, 5(1), 56-86.

Haziran 1979, Cumhuriyet) diyerek, projenin gelişme hızına bağlı bir takvim de ortaya koymuştur.

Proje kapsamında Erzurum'da 611, Kars'ta 545, Mardin'de 503 kilometrelik köy yolu tamamlanmıştı. Toplamda tamamlanan köy yollarının kilometre bazında bölgelere göre dağılımında ilk sırayı 1963 kilometre ile Doğu Anadolu Bölgesi alıyor; bu bölgeyi 1124 kilometre ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi izliyordu. Karadeniz Bölgesi de, 714 kilometrelik köy yoluyla KUP'un bölgesel performansında üçüncü sırada yer alıyordu (Topuz, 2011: 308). Yani KUP, en fazla ihmal edilen ve en çetin görülen coğrafyalardaki yol yapım süreçlerine hızlı müdahale hedefi bakımından görece etkili bir proje olarak işlevselleşmişti.

Ancak bir yandan da konu, KUP'un da ötesinde, kırsal kalkınmanın özellikle de Doğu ve Güneydoğu söz konusu olduğunda nasıl gerçekleşecekti. Bu noktada, mevcut toprak mülkiyeti rejimine dokunmadan, bunun ürettiği ideolojik-siyasal bağlılıkları sarsmadan köylünün özerk bir karar, katılım ve kooperatifleşme süreci içinde özneleşmesine duyulan inançta gerçekleştirilmesi zor bir yan da bulunmaktaydı. Yeni tarihsel blok projesinde zincirin kır ayağını zayıflatan unsurlardan birisi de buydu.

Dolayısıyla projenin temel yapısal sorunlara ve bu sorunları üreten mülkiyet düzenine doğrudan dokunmadan ilerlemesinin, diğer bir ifadeyle Doğu ve Güneydoğu'da bir "toprak reformu"nu somut ve pratik olarak gündeme almadan bu bölgeyi dönüştürmeye çalışmasının yetersizlikleri de göze çarpmaktaydı. Kuşkusuz burada sorun KUP değildi. KUP, yoksul köylüye kalkınma vaat eden bir projenin içinde araç olmasa, tek başına değerlendirildiğinde başarılı bir projeydi.

Toprak reformu bağlamında yapılan eleştirilerden birisi de, Cumhuriyet'te Yalçın Doğan'a aitti. Doğan, KUP'un faaliyete geçmesinin hemen ardından kaleme aldığı yazıda şöyle diyordu: "CHP en geniş anlamıyla fırsat bulduğu ilk anda kırlara yönelmektedir... Ne var ki bu hızlı yönelişte çok önemli bir eksiklik toprak reformudur. Toprak reformu olmadan kırlara yönelmek, teknoloji olmadan sanayileşmeye benzetilmektedir" (Doğan, 20 Haziran 1978, Cumhuriyet).

Benzer bir eleştiriyi Ruşen Keleş de getirmekte ve KUP'un başarısını, diğer hedeflerle ve toprak reformu olgusuyla ilişkilendirmekteydi: "Uygulamadaki başarısı, kuşkusuz, yolu tamamlanan köylerin öteki altyapı hizmetleriyle de donatılmasına, köylünün üretim, işleme ve pazarlama etkinlikleriyle kooperatifler ve kredi kuruluşları eliyle desteklenmesine, yörenin özelliklerine göre toprak reformu çalışmalarına öncelik verilmesine bağlı kalacaktır" (Keleş, 31 Ağustos 1978, Cumhuriyet).

Yine Yalçın Doğan'a göre toprak mülkiyeti düzenine dokunmadan kırsal kalkınmaya yönelmenin temel nedeni, CHP'nin seçimlerde kırlara yenik düşmesiydi. "İktidarı belirleyen büyük oy gizilgücü (potansiyeli) kırlarda toplanmış, CHP bir türlü kırları kendine çekememişti" (Doğan, 20 Haziran 1978, Cumhuriyet). Bu açıklama, KUP'un, CHP'nin yoksul köylüyü kazanarak rakip sağ siyasetlerin kitle tabanını daraltma ve yeni bir tarihsel blok etrafında CHP'yi tek başına iktidar yapma hedefiyle de bağlantılı görülebileceğinin işaretiydi.

KUP'un hedefleri arasında bunun da olduğu açıktır. Nitekim KUP'un başarılı olarak uygulanmasının seçmenler arasındaki ilk etkileri de dönemin gazetelerindeki izlenim yazılarında aktarılmaktaydı. 1979'daki ara seçim öncesinde Muğla izlenimlerinin paylaşıldığı Cumhuriyet Gazetesi'nde yer alan şu satırlar, KUP'la ilgili algının ve beklentinin yansımalarının anlaşılması bakımından yarar sağlayabilir: "Zamlar, kuyruklar, pahalılık, aracı tekeli gibi

Haspolat, E. & Yıldırım, D. (2021), "Ecevit Döneminde CHP Halkçılığı ve Yol Siyaseti: Köylüye Ulaşım Projesi (KUP) Örneği", Fiscaeconomia, 5(1), 56-86.

rahatsızlıklara karşı CHP'nin kozu başta KUP görülüyor" (30 Eylül 1979, Cumhuriyet). Benzer bir izlenimi bu kez Hakkâri bağlamında sunan Gümüşbaşı'a göre de, "Her açılan yol insanları yeni bir dünyaya götürmekte. KUP Türkiye'nin bugün yaşanan en büyük olaylarından biri, belki de birincisidir" (Gümüşbaşı, 23 Haziran 1979, Cumhuriyet).

Bu dönemde özellikle sağ siyasetlere karşı kırsaldaki CHP'li siyasetçilerin KUP üzerinden bir karşı hegemonik söylem geliştirmeye başladıkları da görülmektedir. Örneğin, dönemin CHP Kütahya İl Başkanı Fevzi Esendemir'in şu sözleri, maddi süreçlerle ideolojik süreçler arasındaki bağlantının nasıl oluşturulduğunun görülmesi açısından anlamlıdır: "Köylü ilk kez CHP döneminde yol gördü, asfalt, elektrik gördü... Yol bakımından Hakkâri'den kötü durumda olan Kütahya'ya 20 ayda getirilenler, kendilerini milliyetçi sananlara güzel bir yanıtıdır" (8 Ekim 1979, Cumhuriyet Gazetesi).

Ancak KUP'un hedeflerinin seçmen tabanını genişletmekle sınırlanması da mümkün değildi. Bunun yanında, KUP ve ona bağlı köyent, kooperatifleşme projeleri eliyle, yerinde kalkınmayı sağlamak, bölgeler arası gelişme dengesizliklerini ortadan kaldırmak, şehirlere geçim derdiyle yönelen göçü, yığılmayı önlemek; kentlerde yedek işgücü ordusunun artışının önüne geçerek ücretlerin baskılanmasını engellemek; stokçuluk, karaborsacılık ve pahalılık karşısında, kırsal üretimi üretim ve tüketim kooperatifleri eliyle kentli yoksul/emekçi tabakalarla bağlamak da hedefler arasındaydı. Nitekim 1970'lerde CHP'nin kazandığı büyükşehir belediyelerinde başlayan toplumcu belediyeçilik hareketi de böyle bir eklemlenme yolunda kimi önemli pratikler geliştirmişti (tanzim satış, kooperatifler vb.). Dolayısıyla KUP tek bir hedefe, salt seçim siyasetine indirgenemezdi.

Öte yandan böyle bir tarihsel blok inşasının başarısı, sadece yoksul köylülüğün kazanılmasına da dayandırılmazdı. Ülkede derinleşen iç savaş ortamına, kontrgerilla faaliyetlerine ve teröre çözüm üretmek; diğer sermaye fraksiyonlarıyla birlikte davranan sanayi burjuvazisinin Ecevit Halkçılığının krize çözüm modeline desteğinin alınamayacağı anlaşıldığında daha geniş ve sermayenin beklentilerinin ötesine geçen radikal bir ekonomik programa yönelmek, şiddete son verecek, toplumun "ekmek" ve "huzur" gereksinimine seslenecek bir "geniş cephe" siyasetine öncülük etmek; kentli orta tabakalarla emekçi katmanları pahalılığa ve zamlara ezdirmemek de gerekliydi.

Ecevit Halkçılığının tarihsel blok projesinin çözülmesi, dönemin nesnel şartlarının zorluğuyla ilgili olduğu kadar, hükümetin bu sürece dönük öznel politik müdahalesinin yetersizliğiyle de ilişkiliydi. Ekim 1979'da gerçekleştirilecek olan ara seçimler öncesinde farklı şehirlerdeki seçmenlerle görüşüp izlenimlerini gazetelerine taşıyan gazeteciler, aslında bu yeni tarihsel blokun kent ayağının nasıl çözülmekte olduğunu epey veciz şekilde aktarmaktaydı. Deyim yerindeyse CHP, kırsalı kazanmaya çalışırken eldeki kentlerden olmaktadır. Tarihsel blokta terazinin dengesi şaşmaya başlamıştı.

Örneğin Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul seçmenlerinin olası tutumuyla ilgili olarak şu satırları yayınlamaktaydı: "İstanbul'da yurttaşları, ayçiçeğine biçilen destekleme alım fiyatı değil, bulamadığı yağ ilgilendiriyor. Köye Ulaşım Projesi ile gerçekleştirilen köy yolları değil, tüpgaz yokluğu ilgilendiriyor. Pahalılık ilgilendiriyor" (10 Ekim 1979, Cumhuriyet). Ara seçimlerin Ecevit Halkçılığı açısından bir yenilgiyle sonuçlanmasında burada aktarılan öngörülü teşhisin payı elbette büyüktü.

Benzer bir teşhisi ve uyarıyı, gazeteci Fikret Otyam yaklaşık bir yıl önce köşesine taşımıştı. "Adını Siz Koyunuz" başlığını taşıyan yazısında Otyam, "Fasulyenin 55, peynirin 80, etin 110 lira olmasına eyvallah; tuzun, ilacın, oto aküsünün, rakının, kahvenin yok olmasına eyvallah, eyvallah ama, ülkenin Açık hava mezbahasına dönüşmesine, dönüştürülmesine kocaman bir hayır. 55 liralık fasulye ile anarşi el ele verirse, KUP ve köy kentler, maden yasaları, yetki yasaları yarıda kalır, yarıda bıraktırırlar bu güzel işleri" (Otyam, 7 Ekim 1978, Cumhuriyet) diyerek, Ecevit Halkçılığını bekleyen tehlikeyi bir yıl, yaklaşan askeri darbeyi ise iki yıl önden haber vermekteydi.

Özetle Halkçı siyasetin inşasını hedeflediği yeni tarihsel blok, köylüyü bu projeye ekleme girişimi nedeniyle değil, kenti kaybetmeye başlaması, güvenlikçi beklentiler karşısındaki siyasal kararsızlığı nedeniyle daha tam kurulamadan çözülmekteydi. Bir yandan dış borçların yükü uluslararası sermayenin ve emperyalizmin içerideki sistem dışı kopuş girişimlerine karşı basıncını artırıyor; diğer yandan da içerideki sermaye fraksiyonlarının doğrudan zora dayalı bir sermaye iktidarı talebinin altyapısı adım adım örülüyordu. Bu tabloyu içeride ülkeyi istikrarsızlaştırmak için yürütülen cinayetler ve katliamlar bütünlüyordu.

KUP böyle bir süreçte bir parantez olarak görülebilecek 1978-1979 döneminde uygulamaya kondu ve ara seçimden yenik çıkan Ecevit hükümetinin çekilmesinin ardından göreve gelen Demirel Hükümeti tarafından önce Aralık 1979'da DPT Müsteşarı Prof. Dr. Bilsay Kuruç görevden alındı ve yerine Turgut Özal atandı (Ataay, 2006: 261); ardından Demirel öncülüğündeki yeni hükümet 13 Ocak 1980'de KUP'u iptal ettiğini ilan etti (14 Ocak 1980, Cumhuriyet Gazetesi). Hemen arkasından da, asıl uygulanma olanağını 12 Eylül Askeri Darbesinden sonra bulacak olan 24 Ocak 1980 Kararları geldi. Kamusal bir proje olarak KUP'un rafa kaldırılmasıyla, Türkiye'nin neoliberal modele geçiş sürecinin yapıtaşlarından birisi olan 24 Ocak Kararlarının alınmasının arasında sadece 11 gün vardı. Ancak oluşan farkın etkisi, on yıllara yayıldı ve sürüyor.

Sonuç

Yol yapımını sadece teknik bir yol/ulaştırma gündemi olarak görmeyip, yol etrafında inşa edilen siyasal ittifakları ve yerel/ulusal tarihsel blok girişimlerini ele alma önerisi doğrultusunda bu çalışmada 1980 öncesinde Ecevit döneminde Halkçılık anlayışının geçirdiği dönüşümü ve buna bağlı siyasal stratejiyi Köylüye Ulaşım Projesi, yani kısaca KUP üzerinden çözümlenmeyi hedefledik.

Akademik açıdan bugüne kadar hak ettiği değeri, ilgiyi görmemiş olan bu proje de, sadece yol yapımıyla ilgili teknik bir olgu olmanın ötesinde, Türkiye'de sol siyasetin "yol" gündemi etrafında kendi Halkçı stratejisini nasıl inşa edebildiğini kanıtlayan, bu anlamıyla da siyasal-stratejik uzantıları olan bir karakterdedir. Daha önce köycülük ve sosyalist sol hareket çerçevesinde Halkçı sol hareketlerin "yol gündemi" etrafında kendi ittifaklarını, gündemlerini, yönetme kabiliyetlerini ve tarihsel blok kapasitelerini nasıl geliştirebildiklerini ele aldığımız makaleye ek olarak (Yıldırım & Haspolat, 2020), bu çalışmayla da, 1960-1980 arası dönemde yükselişe geçen üçüncü bir Halkçı eksenini, Ecevit dönemi CHP Halkçılığının "yol siyaseti"ni, yol etrafında örmeye çalıştığı gündemi, ittifakları ve tarihsel blok arayışını göz önüne sermeye ve çözümlenmeye çalıştık.

Dolayısıyla makale boyunca, köycü, sosyalist ve "demokratik sol" akımların Halkçılık temelinde kendi etraflarında yeni bir taban oluşturma arayışlarına bakarken, bunu "yol" gündemi

aracılığıyla ele almaya, olguyu siyasal hegemonyanın geliştirilmesine etkileri bağlamında çözümlenmeye çalıştık. Bu anlamda hem ilk çalışmada (Yıldırım & Haspolat, 2020) hem de bu çalışmada ele aldığımız Halkçı akımların yol siyasetleri arasında önemli stratejik benzerlikler olduğu gibi, farklılıklar bulunduğu da açık²⁰. Bu farklılıklar, hareketlerin genel sınıfsal ve siyasal ufuklarıyla bağlantılıdır. Ancak halka yönelişleri açısından "yol siyaseti"nin benzerlikleri, etki kapasitesi bakımından sağladığı olanaklarla birlikte düşünüldüğünde oldukça fazla. Her şeyden önce, yol sadece yol değildir. Yol aynı zamanda kamu hizmetlerine, sosyal yaşama ulaşma, pazarla bütünleşmedir. Halkın büyük oranda ihtiyaç olarak gördüğü bu olgu, siyasal parti ve hareketlerin hegemonya stratejilerinde tam da bu nedenle hep merkezi yer tutar.

Yine bu çalışmada da "yol yapma" meselesinin ve buna dayalı inşa edilen hegemonik kapasitenin Türk sağının tekelinde olmadığını göstermeye çalıştık. İkincisi, yol siyasetleri arasındaki farkları, etrafında inşa edilen sosyal, siyasal ve sınıfsal projeler bağlamında ele alarak, her yol yapma eyleminin aynı nitelikte olmadığını göstermeye, konunun yan etkileriyle birlikte değerlendirilmesinin zorunlu olduğunu altını çizmeye önem verdik. Gramsciyen "tarihsel blok" kavramını tam da bu nedenle, yapı ile üstyapının birliği ve siyasal tabanın sosyal ittifaklar yoluyla genişletilmesi yönündeki projelerin (yol yapımı gibi) işlevselliğinin daha iyi kavranabilmesi hedefiyle seçtik.

Zira yol yapım süreçleri, bu inşa faaliyetlerinin hangi toplumsal kesimlerin ihtiyaçlarına ve yararına göre (sermaye/halk), hangi finansman kaynaklarıyla (kamusal/özel), hangi karar yöntemleriyle (yukarıdan/aşağıdan) başlatıldığından bağımsız değildir. Bu anlamda yol yapım süreçleri, ekonomik, sınıfsal ve siyasal tercihlerin görünür kılınmasına da olanak vermektedir. Siyasal hareketlerin yol yapım süreçlerindeki bu üçlü tercihlerine bakmak, aynı zamanda onların nasıl bir ekonomi politikası, nasıl bir siyasal düzen tercih ettiklerini ve bunun inşası sürecinde hangi sosyal kesimlerle ittifaka, tarihsel blok inşasına yöneldiklerini anlamak açısından da fayda sağlamaktadır. Yol konusunu, tarihsel blok inşası sürecindeki işlevselliğiyle ele alma tercihimiz, yapı ile üstyapı arasındaki bu bütünlüğü gözler önüne serebilecek bu niteliğinden bağımsız değildir. Dolayısıyla salt yol yapım siyasalarına değil, yol aracılığıyla inşa edilen siyasetlere de bakıyor ve buradan çıkarılabilecek ortak dersler olduğuna inanıyoruz.

Bu noktada bu çalışmada üzerinde durduğumuz KUP da, içine doğduğu olumsuz ekonomik ve siyasal şartlar düşünülürse, "istikrarsızlık" içinde bir istikrar sağladığı oranda Ecevit Halkçılığının başarısı olarak değerlendirilebilir. Ancak KUP'un kaderini, yine yukarıda ifade ettiğimiz üzere, yol siyasetinin sadece yol siyaseti olmaması belirlemiştir. Yol konusunun ekonomik, siyasal ve sosyal ortamdaki bağımsız olmadığına; yol etrafında bu olguların da şekillendirilmeye çalışıldığına değinmiştik. Bu ilişki, tek yanlı değildir. Mevcut ekonomik, sosyal ve siyasal ortam da yol siyasetinin kaderini, geleceğini belirler. Nitekim istikrarsız ortam, derinleşen ekonomik kriz, şiddet ve iç savaş ortamının tetiklenmesi karşısında çare geliştirmekte ve daha kararlı hamleler üretmekte yetersiz kalan Ecevit dönemi Halkçılığı 1979 sonunda çözülmeye doğru giderken, KUP'un da bu genel çözülmeye payını almaması beklenemezdi.

Öte yandan 1979 sonunda göreve gelen yeni sağ iktidarın ilk hamlelerinin DPT'ye müdahale ve KUP'u tasfiye olması, 24 Ocak kararları öncesinde oldukça anlamlıdır. KUP'un tasfiyesi ve

²⁰ Özellikle sosyalist sol ile Ecevit dönemi CHP'sinin Halkçılık stratejileri arasındaki benzerlik ve farklılıkları tartışan nitelikli bir çalışma için Bkz. Erdoğan, 1998.

Haspolat, E. & Yıldırım, D. (2021), "Ecevit Döneminde CHP Halkçılığı ve Yol Siyaseti: Köylüye Ulaşım Projesi (KUP) Örneği", *Fiscaoeconomia*, 5(1), 56-86.

yerine kurulan düzen bu açıdan sembolik bir niteliktedir. Aradaki kısa zaman dilimi, planlı ve kamucu kalkınma ile plansız, ranta dayalı ve neoliberal kalkınma modeli arasındaki uçurumun netleşmeye, tercihlerin değişmeye başladığı dönem olarak not edilebilir.

Sonuç olarak KUP, kısa süre içinde sınırlı kaynakların doğru bir biçimde seferber edilmesi sayesinde, on yıllardır yoldan ve kamusal hizmetlerden mahrum kalmış kimi kırsal yerleşim alanlarının ulaştırma olanaklarının kısmen de olsa iyileştirilmesini sağlamış; bu özelliği nedeniyle de Halkçı siyasetin başarı hanesine yazılabilecek, maddi hegemonyanın örgütlenmesi sürecinde çıkarılması gereken önemli dersler de içeren bir deneyim haline gelmiştir. Bu deneyim ayrıca, kamu kaynaklarını seferber etmiş; kaynakları etkin kullanmış ve bunu kısa süre içinde başarmıştır. Ancak KUP aracılığıyla başlatılması amaçlanan kırsal kalkınma hedefi tamamlanamamış, bu süreçte sermaye birikiminin krizi karşısında CHP iktidarının kentli bloğu daha radikal bir emek programı aracılığıyla etrafında toplama ve kırsalla bütünleşmeyi bu temelde güvence altına alma arayışlarına girmemesi ve derinleşen diğer sorunlar karşısında çözüm üretmemesi de CHP'nin Halkçılık projesinin sınırlarını belirlemiştir.

Tüm bunlara rağmen KUP, kamusal niteliği, üretim ve karar süreçlerine yoksul köylü kitlelerini katmayı amaçlayan demokratik siyasal hedefi ve bu hedeflere zor şartlarda ve kısa sürede erişmekte sağladığı başarı nedeniyle, solun "yol siyaseti" aracılığıyla kendi projesini, sözünü ve hedeflerini görünür kılmasının önemli örneklerinden birisi olarak değerlendirilmelidir.

Diğer yandan KUP, finansmanı, hedefi ve örgütlenmesi bakımından, 2000'li yıllarda Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından inşa edilen yol merkezli hegemonyadan önemli ölçüde ayrılmaktadır. Bu anlamda, tekrar belirtmek gerekir ki konu sadece yol yapımı değil, yolun nasıl, hangi kaynak ve araçlarla ve hangi sosyal kesimlerin ihtiyaçları doğrultusunda yapıldığıdır. Günümüzün yol siyasetinin sermaye birikimine katkı verme, borcu arttırma, sermaye kesimlerinin lojistik beklentileriyle uyumlu olma, yol yapılan yerlerin etrafındaki arazi-inşaat rantını canlandırma gibi hedefleri bütünlüklü olarak düşünülünce, 1980 sonrasının neoliberal modeliyle 1980 öncesinin kamucu modelinin sadece yol yapım süreçlerine yaklaşım üzerinden bile ne denli ayrıştığını görmek çok daha kolaylaşmaktadır.

Buna karşın sağ siyasetlerin sermaye birikiminin öncelikleri çerçevesinde geliştirdikleri bu yol siyasetini geniş halk kitlelerinin beklentileriyle uyumlu bir "icraat" olarak sunma ve buradan da seçmen desteği seferber etme başarısı da hegemonyanın salt maddi bir süreç olmadığını, ideolojik ve siyasal aygıtların rıza örgütlenme sürecinde ne denli önemli bir işlev görebildiğinin kanıtıdır. Bu açıdan, Türkiye sağının Demokrat Parti'den Adalet Partisi'ne, Anavatan Partisi'nden Adalet ve Kalkınma Partisi'ne uzanan "icraat" serüveninde "yol" aracılığıyla inşa ettiği hegemonyaya ve tarihsel bloğun niteliğine bakmak da tamamlanmayı bekleyen bir başka görev olarak önümüzde durmaktadır.

Kaynakça

Abadan, N. (1966), *Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Adamson, L. W. (1980), *Hegemony and Revolution -A Study of Antonio Gramsci's Political and Cultural Theory-*. Berkeley: University of California.

Ağtaş, Ö. (2007), "Ortanın Solu: İsmet İnönü'den Bülent Ecevit'e". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Sol*, (C. 8), İstanbul: İletişim Yayınları.

Haspolat, E. & Yıldırım, D. (2021), "Ecevit Döneminde CHP Halkçılığı ve Yol Siyaseti: Köylüye Ulaşım Projesi (KUP) Örneği", *Fiscaeconomia*, 5(1), 56-86.

- Ahmad, Feroz, (1999) *İttihatçılıktan Kemalizme*, Fatmagül Berktaş Baltalı (Çev.), İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ak Günlere*. (1973), Ankara: CHP Seçim Bildirgesi.
- Ali, S. (1982), "Asfalt Yol". *Yeni Dünya* içinde, Atilla Özkırmı (Haz.), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Alper, E. (2002), "Milliyetçilik-Modernleşme Geriliminde 'Ortanın Solu' ve Ecevit". *Toplum ve Bilim*, (93), (s. 110-141).
- Arar, İ. (1963), *Atatürk'ün Halkçılık Programı ve Halkçılık İlkesinin Tarihçesi*, İstanbul: Baha Matbaası.
- Ataay, F. (2006), *12 Mart'tan 12 Eylül'e Kriz Kıskaçındaki Türk Siyaseti ve 1978-1979 CHP Hükümeti*, Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Atatürk'ün Bütün Eserleri*. (2005), Cilt 16, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Atılğan, G. (2015), "Sanayi Kapitalizmin Şafağında". Gökhan Atılğan & E. Atilla Aytekin & Ebru Deniz Ozan & Cenk Saraçoğlu & Mustafa Şener & Ateş Uslu & Melih Yeşilbağ (Haz.) içinde, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat* (s. 501-656), İstanbul: Yordam Kitap.
- Başbakan Bülent Ecevit'in Konuşmaları*. (1978), "Doğu'nun Kalkınması", Ankara: İdeal Matbaası, Basın Yayın Genel Müdürlüğü.
- Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (1979), *IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)*. Ankara: DPT.
- Berkes, N. (1975), *Türk Düşününde Batı Sorunu*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Berman, M. (2000), *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. Ümit Altuğ & Bülent Peker (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bila, H. (2008), *CHP 1919-2009*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Bocock, R. (1986), *Hegemony*. London: Tavistock Publications.
- Burgos, R. & Furio, V. J. (2015), "The Ups and Downs of an Uncomfortable Legacy: The Complicated Dialogue Between Gramsci and the Latin American Left". *Latin American Perspectives*, (42-5), (s. 169-185).
- Callinicos, A. (2007), *Toplum Kuramı -Tarihsel Bir Bakış-*. Yasemin Tezgiden (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Carnoy, M. (2001), "Gramsci ve Devlet". Mehmet Yetiş (Çev), *Praksis*, Yaz, Sayı: 3, s: 252-277.
- CHP'nin Düzen Değişikliği Programı*. (1969), Ankara: CHP Seçim Bildirgesi.
- Çavdar, T. (1983), "Cumhuriyet Halk Partisi (1950-1980)". *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, (C. 8), (s. 2025-2036), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Coşkun, A. & Tekeli, İ. & Soral, E. (1976), *Özyönetim ve Halk Sektörü*. (C. 2), Ankara: Demokratik Sol Düşünce Platformu.
- Cumhuriyet Gazetesi Arşivi*, 19 Haziran 1978 tarihli sayı.
- Cumhuriyet Gazetesi Arşivi*, 3 Aralık 1978 tarihli sayı.

Haspolat, E. & Yıldırım, D. (2021), "Ecevit Döneminde CHP Halkçılığı ve Yol Siyaseti: Köylüye Ulaşım Projesi (KUP) Örneği", *Fiscaoeconomia*, 5(1), 56-86.

- Cumhuriyet Gazetesi Arşivi, 30 Eylül 1979 tarihli sayı.
- Cumhuriyet Gazetesi Arşivi*, 8 Ekim 1979 tarihli sayı.
- Cumhuriyet Gazetesi Arşivi*, 10 Ekim 1979 tarihli sayı.
- Cumhuriyet Gazetesi Arşivi, 14 Ocak 1980 tarihli sayı.
- Cumhuriyet Halk Partisi Programı*. (1976), Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii.
- Doğan, Y. (1978), "Kırlara Yönelişin Çelişkileri". *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Haziran 1978 tarihli sayı.
- Eagleton, T. (2005), *İdeoloji*. Muttalip Özcan (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ecevit, B. (1966), *Ortanın Solu*. İstanbul: Kim Yayınları.
- Ecevit, B. (1978). *Hükümet Programı*, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Ecevit, B. (2009), *Atatürk ve Devrimcilik*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ecevit, B. (2010). *Demokratik Sol*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erdoğan, N. (1998), "Demokratik Sol'dan Devrimci Yol'a: 1970'lerde Sol Popülizm Üzerine Notlar". *Toplum ve Bilim*, (78), 22-37.
- Erdönmez, C. (2005), "Köykent: Olumlu ve Olumsuz Yönleriyle Bir Kırsal Kalkınma Projesinin Çözümlemesi". *Türkiye Ormanlık Dergisi*, (6/2) (s. 35-51).
- Fiori, G. (1989), *Bir Devrimcinin Yaşamı: A. Gramsci*. Kudret Emiroğlu (Çev.), İstanbul: V Yayınları.
- Geray, C. (1974), "Türkiye'de Kırsal Yerleşme Düzeni ve Köy Kent Yaklaşımı", Ankara Üniversitesi SBF Dergi (C. 30/1), (s. 45-66).
- Gevgilili, A. (1987), *Yükseliş ve Düşüş*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Görücü, Ç. (2020a), "Köykent". *Türkiye'nin 1970'li Yılları* içinde, Mete Kaan Kaynar (Der.), (s. 771-784), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Görücü, Ç. (2020b), "CHP: Değişim, Umut, Hayal Kırıklığı". *Türkiye'nin 1970'li Yılları* içinde, Mete Kaan Kaynar (Haz.), (s. 339-365), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gümüşbaş, Y. (1979), "KUP Devleti Yurttaşla Ulaştırıyor". *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Haziran 1979 tarihli sayı.
- Gramsci, A. (1984), *Modern Prens*. Pars Esin (Çev.), İstanbul: Birey ve Toplum Yayıncılık.
- Gramsci, A. (2010), *Gramsci Kitabı: Seçme Yazılar 1916-1935*. İbrahim Yıldız (Çev.), Ankara: Dipnot Yayınları.
- Hall, S. & Lumley, B. & McLennan, G. (1985), *Siyaset ve İdeoloji 'Gramsci'*. Sadun Emrealp (Çev.), Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- Haspolat, E. (2016), "Türkiye'de 1980 Öncesi Siyasal Akımlar". *Türkiye'de Yeni Siyasal Akımlar (1980 Sonrası)* (s. 15-90), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Heyd, U. (2002), *Türk Ulusçuluğunun Temelleri*, Kadir Günay (Çev.), Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Yayınları.

Haspolat, E. & Yıldırım, D. (2021), "Ecevit Döneminde CHP Halkçılığı ve Yol Siyaseti: Köylüye Ulaşım Projesi (KUP) Örneği", *Fiscaoeconomia*, 5(1), 56-86.

- İdealkent, (2020), "Yiğit Gülöksüz ile İlhan Tekeli Üzerine: 'İlhan, Topluma Faydalı Olmanın Huzuruyla Sade Bir Hayat Yaşıyor", *İdealkent*, (11-29), (s. 102-110).
- Karaömerlioğlu, M. A. (2002), "Tek Parti Döneminde Halkçılık". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce –Kemalizm-*, (C. 2), (s. 272-283), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keleş, R. (1978), "Köylüye Ulaşım Projesi". *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Ağustos 1978 tarihli sayı.
- Keleş, R. (1998). *Yerinden Yönetim ve Siyaset*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kuruç, B. (2020), "Türkiye'de Plancılığın İkinci Onyılı: Yetmişli Yıllarda Devlet Planlama Teşkilatı". *Türkiye'nin 1970'li Yılları* içinde, Mete Kaan Kaynar (Haz.), (s. 229-243), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lih, T. L. (2017), *Lenin – Farklı Bir Yol*. Aslı Önal (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Milliyet Gazetesi Arşivi*. 19 Haziran 1978 tarihli sayı.
- Milliyet Gazetesi Arşivi*. 2 Ağustos 1978 tarihli sayı.
- Morton, A. D. (2007), *Unravelling Gramsci -Hegemony and Passive Revolution in the Global Economy*. London: Pluto Press.
- Otyam, F. (1978), "Adını Siz Koyunuz". *Cumhuriyet Gazetesi*, 7 Ekim 1978 tarihli sayı.
- Özdemir, C. O. (2020), "Yetmişli Yıllarda Halkçı ve Halktan Siyaset", *Türkiye'nin 1970'li Yılları* içinde, Mete Kaan Kaynar (Haz.), (329-338), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Parla, T. (1992), *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları -Kemalist Tek Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u-*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Portelli, H. (1982), *Gramsci ve Tarihsel Blok*. Kenan Somer (Çev.), Ankara: Savaş Yayınları.
- Rabotnikof, N. & Aibar, J. (2012), "El Lugar de lo Público en lo Nacional-Popular", *Nueva Sociedad*, (240), (s. 54-67).
- Ransome, P. (2010), *Antonio Gramsci: Yeni Bir Giriş*. Ali İhsan Başgül (Çev.), Ankara: Dipnot Yayınları.
- San Juan J. E., (2009), "Antonio Gramsci's Theory of the 'National-Popular' and Socialist Revolution in the Philippines", Joseph Francese (Ed.), *Perspectives on Gramsci—Politics, Culture and Social Theory* içinde (163-185), New York: Routledge.
- Santucci, A. A. (2011), *Gramsci'yi Anlamak*. Selim Sezer (Çev.), İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Sassoon, A. S., (2002), "Hegemonya", *Marksist Düşünce Sözlüğü*, İstanbul: İletişim Yayınları, s: 273-275.
- Sencer, M. (1971), *Türkiye'de Köylülüğün Maddi Temelleri –Üretim Güçleri ve Mülkiyet İlişkileri Açısından-*. İstanbul: Ant Yayınları.
- Shi, A. (2000), "Toward a Chinese National-Popular: Cultural Hegemony and Counterhegemony in Maoist and Post-Maoist China", *Social Semiotics*, (10-2), (s. 201-210).
- Soral, E. & Tekeli, İ. (1976), *Halk Sektörü Sorunu*. İstanbul: Gelişim Yayınları.
- Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*. (1988), (7), İstanbul: İletişim Yayınları.

Haspolat, E. & Yıldırım, D. (2021), "Ecevit Döneminde CHP Halkçılığı ve Yol Siyaseti: Köylüye Ulaşım Projesi (KUP) Örneği", *Fiscaoeconomia*, 5(1), 56-86.

- Sotiris, P. (2018), "Gramsci and the Challenges for the Left: The Historical Bloc as a Strategic Concept", *Science & Society*, (82-1), 94-119.
- TBMM Tutanakları. (1979), Birleşim 62, Oturum 1, 24 Şubat 1979, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d05/c011/b062/mm_050_110620175.pdf [Erişim 10.08.2020].
- Tekeli, İ. & İlkin, S. (2004). *Cumhuriyetin Harcı–Köktenci Modernitenin Ekonomik Politikasının Gelişimi*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tekeli, İ. & Şaylan, G. (1978), "Türkiye’de Halkçılık İdeolojisinin Evrimi". *Toplum ve Bilim*, (Yaz-Güz) (s. 44-110).
- Toprak, Z. (1995), "Aydın, Ulus,-Devlet ve Popülizm". *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu*, Sabahattin Şen (Der.) (s. 39-81), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Toprak, Z. (2013), *Türkiye’de Popülizm 1908-1923*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Topuz, A. (2011), *Ali Topuz Anlatıyor–2: Düzeni Değiştirmek (1972-1980)*. Hikmet Bila (Söy.), İstanbul: Doğan Kitap.
- Walicki, A. (2009), *Rus Düşünce Tarihi -Aydınlanma’dan Marksizme-*. Alaeddin Şenel (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıldırım, D. & Haspolat, E. (2020), "Türkiye’de Hegemonya ve Karşı Hegemonya Stratejileri Bağlamında Yol Siyaseti: Fatsa Örneği", *Fiscaoeconomia*, (4-3), 661-704.